

Nr 97

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av vissa lärartjänster m. m. jämte i ämnet väckta motioner.
(2:a avd.)

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 61, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1957, föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av lärar- och skolledarbefattningar av i propositionen angivna slag.

I samband härmed har utskottet till behandling förehått

dels en inom andra kammaren av herr *Andersson* i Linköping och fru *Wallin* väckt motion (II: 495), i vilken hemställts, att riksdagen måtte uttala,

att vid utfärdande av nya meritvärderingsnormer tjänståren inte må tillmätas samma dominerande vikt som för närvarande gäller för folkskolans klasslärare,

att skoldirektör och förste rektor i egenskap av kommunal skolchef utses på i huvudsak samma sätt som nu sker i fråga om kommunal inspektör och distriktsöverlärare, samt

att, därest riksdagen avvisar förslaget om kommunal tillsättning av skolchef eller viss grupp av dem, riksdagen må uttala, att vid tillsättning av sådan tjänst icke utan synnerliga skäl annan må förordnas än den som av den lokala skolstyrelsen föreslagits;

dels en inom andra kammaren av fröken *Vinge m. fl.* väckt motion (II: 502), i vilken hemställts, att riksdagen måtte besluta,

att anvisningar angående meritvärdering skall fastställas efter förhandlingar med vederbörande lärarorganisationer,

att betyget vandel i lärarnas tjänstgöringsbetyg skall borttagas,

att ordinarie lärare vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, folkskolan och enhetsskolan (försöksskolorna) skall tillsättas genom fullmakt, samt

att alla skolledare skall förordnas av Kungl. Maj:t;

dels en inom andra kammaren av herr *Rubbestad* väckt motion (II: 494), i vilken hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts propo-

sition nr 61 måtte besluta, att samtliga lärartjänster vid enhetsskolan skall tillsättas av vederbörande kommunala skolstyrelser;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Arrhén m. fl.* (I: 399) och den andra inom andra kammaren av herr *Nestrup* (II: 503), i vilka föreslagits,

att tillsättning av ämneslärare i teoretiska läroämnena skall i enlighet med den av departementschefen föreslagna objektivitetsprincipen verkställas av skolöverstyrelsen efter förord av vederbörande kommunala skolstyrelse, samt

att tillsättning av förste rektorstjänst skall i enlighet med de bestämmelser, som kommer att gälla för skoldirektörstjänst, ske genom Kungl. Maj:t;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Nelander* väckt motion (II: 504), i vilken hemställts, att riksdagen måtte besluta — i första hand — att alla ordinarie lärare i läroämnena i enhetsskolan (försöksskolorna), de högre kommunala skolorna och de allmänna läroverken, utom vad gäller lektorerna, skall tillsättas av skolöverstyrelsen, eller — i andra hand — att ordinarie lärare i läroämnena i befordringslönegraderna Ca 29 respektive Ca 27 vid ovan nämnda skolor samt ordinarie lärare vid lärarutbildningsanstalter skall tillsättas av skolöverstyrelsen och övriga lärare i läroämnena, utom vad gäller lektorerna, av respektive länskolnämnd.

Beträffande motiveringen för de motionsvis gjorda yrkandena hänvisas till motionerna I: 399, II: 494, II: 495, II: 502 och II: 504.

Av statsrådsprotokollet inhämtas i huvudsak följande.

Inledning

Till grund för propositionen 1956:182 med förslag till skolstyrelselag m. m., i vilken frågor angående en reform av skolväsendets lokala och regionala ledning behandlades, låg vissa förslag i *1951 års skolstyrelseutrednings* betänkande »Skolväsendets lokala och regionala ledning samt lärartillsättningen» (SOU 1955:31). Av skäl, som angavs i nämnda proposition, ansågs, att skolstyrelseutredningens förslag angående lärartillsättningen måste ytterligare övervägas och genomarbetas, innan statsmakterna kunde fatta ståndpunkt i denna fråga. Det förutskickades, att detta skulle kunna ske vid 1957 års riksdag.

De med tillsättningen av lärare och skolledare förbundna spörsmålen har på ett uttömmande sätt redovisats av skolstyrelseutredningen, vilken också lagt fram ett enhälligt förslag rörande tillsättningen. Över utredningens betänkande — eller delar därav — har utlåtanden avgivits av

skolöverstyrelsen (som hört ett antal kollegier vid allmänna läroverk och högre kommunala skolor), statens folkskolinspektörer och nomadskolininspektören, överstyrelsen för yrkesutbildning, statskontoret, riksräkenskapsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, statens lönenämnd, samtliga domkapitel, samtliga länsstyrelser (som hört landstingens förvaltningsutskott, försöksdistrikten samt fullmäktige i ett antal kommuner), överståthållarämbetet (som hört stadsfullmäktige i Stockholm), besvärssakkunniga, allmänna statsbidragsutredningen, kommunalförbundskommittén, församlingsstyrelsekommittén samt sakkunniga för översyn av kommunallagstiftningen för Stockholm.

Yttranden över betänkandet har vidare avgivits av Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Skolstyrelseförbundens rikskommitté, Statens folkskolinspektörers förbund, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överläraresförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges småskolläraryrkesförbund, Läroverkslärares riksförbund, Rektorenas riksförening, Svenska fackläraresförbundet, Svenska yrkeskolföreningen, Sveriges skolkamerala förening, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivarföreningen samt Sveriges hantverks- och småindustriorganisation.

Problemställningen

Skolstyrelseutredningen inleder sin behandling av spørsmålet om lärartillsättningen med ett avsnitt om frågans bakgrund och omfattning av i huvudsak följande innehåll.

I propositionen 1950: 70 angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling behandlades icke lärartillsättningen i framtidens skola. Frågan togs i stället upp i den särskilda propositionen till samma års riksdag angående skolans lokala ledning och lokala organisation (nr 133; Särsk. U nr 3). I denna proposition blev emellertid lärartillsättningen endast föremål för en kortfattad behandling och föreslogs med anledning av sin problematiska natur hänskjuten till en särskild kommitté för ytterligare utredning.

Ehuru nämnda spørsmål betraktats som svårlöst har det dock samtidigt understrukits, att det för skolväsendet är av stor betydelse, att det löses på ett tillfredsställande sätt. Här skall i korthet anges problemets räckvidd.

Enhets skolans genomförande kommer ur organisatorisk synpunkt att innebära, att den nuvarande folk- och fortsättningsskolan, de högre kommunala skolorna (ev. endast den kommunala realskolan) och den statliga realskolan smältes samman till en skola med kommunen som huvudman. Vid envar av dessa tre skoltyper tillämpas för närvarande olika förfaringsätt vid tillsättning av ordinarie lärare. Härtill kommer, att lärarna vid de två förstnämnda skoltyperna är kommunalt anställda och att de ordinarie lärarna vid den tredje har ställning som oavsättliga statstjänstemän.

Vid folkskolan och de högre kommunala skolorna tillsätter de lokala skolstyrelserna lärare. I det förra fallet äger styrelsen fritt välja bland de tre mest meriterade sökande, i det senare skall styrelsen tillsätta den mest meriterade.

Vid de statliga realskolorna utnämnes ordinarie adjunkter av Kungl. Maj:t efter förslag av skolöverstyrelsen, medan ordinarie ämneslärarinnor förordnas av överstyrelsen. Härvid gäller, att den enligt gällande befordringsgrunder mest meriterade av de sökande skall utses till innehavare av ledig tjänst.

Om man således vid sammansmältningen av de ovanberörda skolformerna vill överväga att med utgångspunkt från nu tillämpade förfaringsätt vid lärartillsättningen åstadkomma ett enhetligt system, finner man, att skilda principer i olika hänseenden brytes mot varandra. Den första men ej den viktigaste frågan som inställer sig vid ett sådant övervägande är, om tillsättningen skall vara en angelägenhet för den lokala skolstyrelsen eller om den skall handhas av en central statlig myndighet. I den diskussion, som kan sägas ligga i de samlade remissyttrandena över skolkommisionens uttalanden rörande lärartillsättningen och som på annat sätt förts i anslutning till kommissionens förslag på denna punkt, står dessa båda alternativ utpräglat mot varandra.

Nästa kontroversiella spörsmål är vad utredningen kallar urvalsprincipen, d. v. s. grunderna för urvalet bland sökande till lediga tjänster. Detta spörsmål kan kanske inte renodlas och hållas helt skilt från det närmast föregående, men då frågan enligt utredningens mening är den viktigaste i detta sammanhang, diskuterar utredningen den såvitt möjligt fristående från frågan om tillsättningsmyndigheten. Även på denna punkt har man att göra med två principiellt olika system. Skall den lokala styrelsen liksom vid de nuvarande folkskollärartillsättningarna äga rätt att — låt vara inom vissa bestämda gränser — tillsätta efter friare bedömande eller skall den tillsättande myndigheten vara skyldig att utse den enligt givna regler mest meriterade bland de sökande?

Ett ställningstagande i denna fråga fordrar, att begreppet mest meriterad på något sätt bestämmes. Utöver frågan om tillsättningsförfarandet i begränsad mening har utredningen därför funnit att också meritvärderingen bör upptagas till prövning.

Utom av svårigheterna att välja mellan eller sammanjämka de nuvarande systemen eller eventuellt skapa ett nytt tillsättningsförfarande kompliceras problemet därav, att den tidigare diskussionen om lärartillsättningen icke begränsats till frågorna om tillsättningsmyndigheter och urvalsprinciper utan utvidgats till att också omfatta frågan, huruvida enhetsskolans lärare skall vara stats- eller kommunalanställda befattningshavare.

Vid överväganden av spörsmålet om lärartillsättningen har man att utgå från rådande förhållanden inom olika delar av skolväsendet samt därjämte från de tillsättningsförfaranden, som tillämpas inom andra samhällsområden. Det är emellertid såväl med hänsyn till statliga och kommunala problemställningar som till den för skolväsendet speciella konstellationen målsmän-lärare enligt utredningens mening uppenbart, att förhållandena på skolans område har sin speciella karaktär och icke utan vidare kan anpassas till andra områden.

Nuvarande förhållanden

A. Tillsättning av vissa lärare m. m.

1. Tillsättningsförfaranden

a) *Folkskolan*

Ordinarie folk- och småskollärartjänst skall av skolstyrelsen kungöras ledig i Post- och Inrikes tidningar samt sökas hos och tillsätts av styrelsen. Anmäler sig flera sökande, skall styrelsen upprätta en förteckning över de sökandes meriter, avfattad enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär, och därefter sammanträda för att upprätta ett förberedande förslag, på vilket skall uppföras de tre behöriga sökande, vilka styrelsen med hänsyn till gällande befordringsgrunder (se nedan) prövar vara mest meriterade. Dessa sökande skall uppföras i den ordning, i vilken styrelsen anser dem enligt samma befordringsgrunder böra komma i åtanke vid tjänstens tillsättning. Protokollet över det upprättade förslaget och samtliga inkomna ansökningshandlingar jämte upprättad meritförteckning insändes därefter till vederbörande statens folkskolinspektör, som har att avge yttrande i ärendet till skolstyrelsen.

Om inspektören och styrelsen är eniga om vilka sökande, som skall uppföras på förslaget och ordningen mellan dem, skall styrelsen upprätta slutligt förslag. I annat fall skall styrelsen hänskjuta ärendet till domkapitlet, som med iakttagande av gällande befordringsgrunder skall upprätta förslaget.¹

Om skolstyrelsen finner det lämpligt, kan den förelägga en eller flera av de på förslaget uppförda att fullgöra undervisningsprov, till vilket allmänheten äger tillträde.

Sedan slutligt förslag upprättats och undervisningsprov eventuellt hållits, skall folkskolestyrelsen eller, där skolväsendet är en församlingens angelägenhet, kyrkostämman företaga val bland de på förslaget uppförda sökande.

Om det förhåller sig så, att två eller flera lediga tjänster i ett distrikt skall tillsättas samtidigt, behöver icke ett förslag upprättas för varje tjänst, utan om t. ex. tre tjänster är lediga, kan ett gemensamt förslag upprättas, omfattande de nio mest meriterade sökandena, bland vilka styrelsen eller stämman äger att fritt välja tre. Metoden med gemensamt förslag torde allmänt tillämpas.

I fråga om besvär i samband med folkskollärartillsättning gäller följande. Över skolstyrelsens förberedande förslag kan besvär ej anföras. Över av skolstyrelsen upprättat *slutligt förslag* kan klagan föras hos domkapitlet men först sedan valet av lärare ägt rum och behörigen kungjorts, varför klagan också måste omfatta det förrättade valet. Detta upphäves automatiskt, om förslaget befinnes vara oriktigt. Domkapitlets utslag kan överklagas hos Kungl. Maj:t, som i målet hör regeringsrätten.

¹ I stad, som är befriad från inspektion av statens folkskolinspektör, gäller inte vad här sagts om folkskolinspektörs och domkapitels medverkan vid upprättande av förslag. Såväl det förberedande som det slutliga förslaget upprättas i dessa fall av skolstyrelsen.

Av domkapitlet upprättat slutligt förslag överklagas direkt hos Kungl. Maj:t och prövas i statsrådet.

Besvär över förslag kan anföras på materiella grunder, medan besvär över av skolstyrelsen förrättat val endast kan anföras på s. k. kommunala grunder, vilket innebär, att val, förrättat inom ett i vederbörlig ordning upprättat förslag, endast kan rubbas om vid valet förfarits olagligt eller felaktigt.

Om *icke-ordinarie folk- eller småskollärare* erfordras för minst en hel termin, skall skolstyrelsen i regel kungöra ledigheten i Post- och Inrikes tidningar. Där fråga ej är om skoldistrikt, vars folkskoleväsen är befriat från inspektion av statens folkskolinspektör, skall denne avge yttrande över inkomna ansökningshandlingar, varefter skolstyrelsen till innehavare av den lediga befattningen skall utse den, som med tillämpning av gällande befordringsgrunder, vilka är desamma som vid tillsättning av ordinarie tjänst, prövas vara mest meriterad. Inspektörens yttrande är icke bindande för styrelsen. Formellt avgör den själv, vem som skall anses vara mest meriterad och således erhålla tjänsten. Det är emellertid sällsynt, att styrelsen utser annan än den inspektören föreslagit. Över styrelsens tillsättningsbeslut kan besvär på materiella grunder anföras hos vederbörande domkapitel, vars utslag i målet dock icke kan överklagas.

Vid tillsättning för kortare tid än en termin fattar skolstyrelsen själv beslut.

Ordinarie övningslärare tillsättes i samma ordning som i folkskolestadgan föreskrives för tillsättning av folkskollärare. Om folkskolinspektören och skolstyrelsen icke är ense om vilka som skall uppsättas på förslag, skall detta emellertid upprättas av skolöverstyrelsen, som också är besvärsmyndighet i första instans.

Icke-ordinarie övningslärare tillsättes i samma ordning, som gäller för tillsättning av icke-ordinarie folkskollärare. Besvär över styrelsens beslut om tillsättning av övningslärare skall dock anföras hos skolöverstyrelsen och ej hos domkapitlet.

b) *Fortsättningssskolan*

Föreskrifter om att lärartjänster i egentlig mening skall finnas vid fortsättningssskola har ej givits. Undervisningen i teoretiska ämnen handhas i regel av folkskollärare, som tjänstgör som timlärare. Lärarbefattning tillsättes av skolstyrelsen, då särskilda skäl därtill föranleder utan föregående ledigförklarande. Bland behöriga sökande utser styrelsen den, som styrelsen med avseende på meriter och i övrigt finner vara för befattningen mest lämplig.

Besvär över styrelsens tillsättningsbeslut kan endast anföras på formella grunder.

Om ordinarie övningslärartjänst vid fortsättningssskola inrättats, tillsättes den på samma sätt som vid folkskola.

c) *Kommunal yrkesskola*

Vid de kommunala yrkesskolorna inrättas och tillsättes lärartjänsterna av vederbörande kommun. De är ej statligt reglerade i fråga om löne- och anställningsförhållanden. Lärare antages av skolans styrelse. Över styrelsens beslut kan besvär på materiella grunder anföras hos överstyrelsen för yrkesutbildning och vidare hos Kungl. Maj:t.

d) De högre kommunala skolorna

Ordinarie lärartjänst i läroämnena vid de högre kommunala skolorna skall av vederbörande skolstyrelse ledigkungöras i Post- och Inrikes tidningar samt sökas hos och tillsättas av styrelsen.

Vid ett förberedande sammanträde skall skolstyrelsen pröva ansökningshandlingarna och därvid i första hand undersöka, huruvida de sökande uppfyller vissa formella krav. Till detta sammanträde skall ett av rektor avgivet skriftligt yttrande över ansökningshandlingarna föreligga, vari rektor skall uttala sig om de sökandes behörighet samt till tjänsten förorda den, som han med hänsyn till gällande befordringsgrunder anser framför övriga sökande böra komma i åtanke. Vid ett följande sammanträde, som skall hållas tidigast sju och senast trettio dagar efter det förra, skall styrelsen till innehavare av tjänsten utse den, som styrelsen med hänsyn till föreskrivna befordringsgrunder anser främst böra komma i fråga. Styrelsen äger således icke vid tillsättningen fästa avseende vid andra omständigheter än de i stadgan särskilt angivna befordringsgrunderna (se nedan).

Ändring i styrelsens tillsättningsbeslut kan på materiella grunder sökas hos skolöverstyrelsen, vars utslag kan överklagas hos Kungl. Maj:t.

Icke-ordinarie lärartjänst i läroämnena ävensom *ordinarie och icke-ordinarie övningslärarbefattning* tillsättes på i huvudsak samma sätt som ordinarie lärartjänst i läroämnena. Besvär över skolstyrelsens beslut om tillsättning av e. o. lärartjänst i läroämnena samt ordinarie och e. o. övningslärartjänster anföres hos skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsens beslut överklagas hos Kungl. Maj:t. Beslut om tillsättning av annan icke-ordinarie lärare i läroämnena kan överklagas endast på formella grunder. Över beslut om tillsättning av timplärare å övningslärartjänster, varå extra ordinarie anställning icke kan komma i fråga, må besvär ej anföras.

e) De allmänna läroverken

Ordinarie adjunktstjänst ledigförklaras av skolöverstyrelsen, som också avgör, vilka läroämnena tjänsten skall omfatta. Tjänsten tillsättes av Kungl. Maj:t.

Sedan ansökningshandlingarna prövats och vederbörande rektor satts i tillfälle att avge yttrande, insändes ansökningshandlingarna till Kungl. Maj:t jämte överstyrelsens förslag å den av de sökande, som på anförda grunder främst bör komma i åtanke till den lediga tjänsten. Vid avgivande av sitt förslag skall överstyrelsen endast taga hänsyn till i läroverksstadgan angivna befordringsgrunder. Över skolöverstyrelsens förslag kan sökande besvara sig hos Kungl. Maj:t.

Ordinarie ämneslärarinnetjänst tillsättes av skolöverstyrelsen. Besvär över tillsättningsbeslutet kan anföras hos Kungl. Maj:t.

Icke-ordinarie lärare i läroämnena förordnas med vissa undantag av rektor, som därvid har att iakttaga i huvudsak samma befordringsgrunder, som gäller vid tillsättning av ordinarie tjänst. Tjänster i lönegrad Ce 29 tillsättes av skolöverstyrelsen, som också antager e. o. adjunker i lönegrad Ce 27 och ämneslärarinnor i lönegrad Ce 25. Central antagning till dessa tjänster är nödvändig, då de ej är knutna till de olika skolorna utan bestämmes till visst antal för hela riket och sedan de tillsatts så att säga följer lärare. E. o. lärare i de två sistnämnda lönegraderna *anställes* av rektor.

Besvär över rektors beslut om förordnande må, om förordnandet omfattar minst en hel termin med full tjänstgöring, anföras hos skolöverstyrelsen. Om förordnandet tillträtts och överstyrelsen finner att klaganden hade bort förordnas, bör överstyrelsen likväl icke utom på särskilda skäl bestämma, att klaganden skall tillträda förordnandet under pågående termin. Över skolöverstyrelsens beslut i anledning av besvär över rektors förordnandebeslut får klagan ej föras.

Rektors beslut om förordnande av timlärare kan ej överklagas.

Ordinarie övningslärartjänst tillsättes av skolöverstyrelsen, sedan rektor avgivit yttrande över ansökningshandlingarna. Ledigförklarad *icke-ordinarie* sådan *tjänst* tillsättes på samma sätt, som gäller för ordinarie tjänst. Skolöverstyrelsen kan dock föreskriva, att tillsättningen skall ske av rektor.

f) Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola

På försöksskolas högstadium (klasserna 7—9) finns för lärarna i läroämnen *dels* ordinarie adjunktstjänster i lönegraderna Ca 29 och Ca 27 samt e. o. adjunktstjänster i Ce 27, *dels ock* ordinarie ämneslärartjänster i Ca 27 och Ca 25 samt e. o. ämneslärartjänster i Ce 25. Vidare är inrättade ordinarie folkskollärartjänster i lönegrad Ca 23. Härjämte finnes s. k. bristtjänster, e. o. adjunktstjänster i lönegrad Ce 29.

På låg- och mellanstadierna (klasserna 1—6) undervisar små- och folkskollärare, som tillsättes på samma sätt som motsvarande lärare i folkskolan.

Ordinarie adjunktstjänst i lönegrad Ca 29 tillsättes av skolöverstyrelsen, ordinarie adjunktstjänst i Ca 27 och *ordinarie ämneslärartjänst* i lönegraderna Ca 27 eller Ca 25 av skolstyrelsen. Skolstyrelsen skall översända samtliga ansökningshandlingar till statens folkskolinspektör samt, då fråga är om tillsättande av adjunks- eller ämneslärartjänst i Ca 29 respektive Ca 27 tillika avge förord för den av de sökande, som skolstyrelsen anser böra förordnas å tjänsten. Folkskolinspektören skall med eget yttrande tillställa skolöverstyrelsen handlingarna. Är fråga om tillsättande av adjunks- eller ämneslärartjänst i Ca 29 respektive Ca 27 och finner skolöverstyrelsen, att å tjänsten skall förordnas sökande, som är adjunksbehörig, tillsätter överstyrelsen tjänsten medelst förordnande. Förordnar ej överstyrelsen adjunkt i Ca 29 å tjänsten eller är fråga om tillsättande av adjunktstjänst i lönegrad Ca 27 eller ämneslärartjänst i Ca 25, skall överstyrelsen i yttrande till skolstyrelsen ange högst fem av de främsta sökandena i den ordning, som överstyrelsen finner dem böra komma i fråga till tjänsten. Till innehavare av tjänst som adjunkt i lönegrad Ca 27 eller ämneslärare i Ca 27 eller Ca 25 skall skolstyrelsen förordna den av de sökande, som styrelsen enligt de i stadgan för de kommunala realskolorna angivna befordringsgrunderna prövar vara mest meriterad.

Ordinarie folkskollärartjänst i lönegrad Ca 23 tillsättes i samma ordning, som i folkskolestadgan föreskrives beträffande ordinarie folkskollärartjänst, i vilken ordning jämväl besvär skall anföras.

Icke-ordinarie lärare anställes av skolstyrelsen. Beträffande extra ordinarie adjunks- och ämneslärartjänster gäller, att skolstyrelsen, sedan yttrande över de sökandes inbördes meriter inhämtats från statens folkskolinspektör, medelst förordnande tills vidare skall anställa den av de sökande,

som styrelsen prövar vara mest meriterad enligt befordringsgrunderna för lärare vid kommunal realskola.

Besvär över skolöverstyrelsens och skolstyrelsens beslut om tillsättning av ordinarie lärartjänster i läroämnen i lönegraderna Ca 29, Ca 27 och Ca 25 anföres hos Kungl. Maj:t. Då skolstyrelsen tillsatt tjänsten, skall skolöverstyrelsen utlåta sig över besvärerna. Över skolöverstyrelsens yttrande angående ordningsföljden mellan sökande till adjunktstjänst i Ca 27 eller ämneslärartjänst i Ca 27 eller Ca 25 får besvär ej anföras. Över skolstyrelsens beslut om tillsättning av e. o. adjunks- och ämneslärartjänster må besvär anföras hos skolöverstyrelsen, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Besvär över skolstyrelsens beslut om förordnande av annan icke-ordinarie lärare får anföras hos skolöverstyrelsen endast om förordnandet avser minst en hel termin med full tjänstgöring. Mot skolöverstyrelsens beslut får talan ej föras.

För *övningslärare* på försöksskolas högstadium gäller om tillsättning och besvär samma bestämmelser som för övningslärare i folkskolan.

Heltidstjänst som *yrkeslärare* tillsättes i samma ordning som gäller för icke-ordinarie folkskollärartjänst. Besvär över skolstyrelsens beslut skall dock anföras hos skolöverstyrelsen, vars beslut kan överklagas hos Kungl. Maj:t.

2. Befordringsgrunder m. m.

Folk- och småskollärartjänst. Då förslag till ledig tjänst uppgöres skall som befordringsgrunder gälla dels undervisningsskicklighet, dels genom vitsord, erhållna i avlagda examina och prov, eller på annat sätt ådagalagda kunskaper och färdigheter i folkskolans läroämnen samt eljest i ämnen, som kan vara av betydelse för lärarens verksamhet, dels och längden av föregående, i avseende å sätt att fullgöra tjänsten väl vitsordad tjänstgöring å lärarbefattning inom folkskoleväsendet, varvid dock skäligen hänsyn skall tagas även till väl vitsordad lärartjänstgöring vid andra läroanstalter under skolöverstyrelsens inseende. För tillämpningen av nämnda befordringsgrunder skall gälla de *anvisningar*, skolöverstyrelsen jämlikt av Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande utfärdar.

Om överlärarbefattning är förenad med tjänsten må, utöver nu angivna befordringsgrunder, hänsyn även tagas till sådana egenskaper, som företrädesvis erfordras för att utöva ledningen och tillsynen av arbetet i folkskolan.

Lärartjänst vid fortsättningsskola. Särskilda befordringsgrunder finns inte. Skolstyrelsen äger utse den som med avseende å meriter och i övrigt befinnes för befattningen mest lämplig. Detsamma gäller beträffande lärartjänst vid kommunal yrkesskola.

Såsom befordringsgrunder vid tillsättning av tjänst i läroämnen vid högre kommunal skola skall i följande ordning gälla: 1) undervisningsskicklighet och nit samt förmåga att leda ungdomens uppfostran, 2) insikter, särskilt i de undervisningsämnena, som hör till den ifrågakvarande tjänsten, samt 3) under föregående tjänstgöring förvärvat erfarenhet.

Härvid må en mindre underlägsenhet enligt en föregående befordringsgrund kunna uppvägas av ett större företräde enligt en senare.

Tjänst i läroämnena vid allmänt läroverk. Då skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t avger förslag å den av de sökande, som på anförda grunder anses främst böra komma i åtanke till den lediga tjänsten, skall i första hand tillses, att vissa formella behörighetskrav är uppfyllda. Därjämte skall som befordringsgrunder i följande ordning gälla:

- a) skicklighet och nit i ungdomens undervisning och handledning;
- b) genom vitsord, erhållna i avlagda examina och prov, samt genom utgivna skrifter ådagalagda lärdomsförtjänster, särskilt i de ämnen, som hör till den ifrågavarande tjänsten, ävensom förtjänstfullt skriftställarskap i övrigt av vetenskaplig eller praktisk-pedagogisk art;
- c) längden av föregående väl vitsordad tjänstgöring dels vid läroanstalter, som omförmäles i § 177 punkt 8) första stycket läroverksstadgan, dels i folkskola, dels vid universitet eller högskola såsom befattningshavare, som avses i nämnda punkt andra stycket, och såsom forskardocent, dels ock — enligt de särskilda bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t — vid universitet eller högskola såsom assistent eller amanuens eller vid försvarets forskningsanstalt, varjämte skälig hänsyn må tagas till väl vitsordad tjänstgöring vid annan under inseeende av skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning stående läroanstalt än här nämns.

En mindre underlägsenhet enligt en eller två föregående befordringsgrunder kan uppvägas av ett större företräde enligt en senare. I fråga om lektorstjänst skall dock lärdomsförtjänster, särskilt om de förefinns i de till tjänsten hörande läroämnena, såsom befordringsgrund likställas med undervisningsskickligheten och vid bedömning av lärdomsförtjänsterna särskild vikt fästas vid betyget i teologie eller filosofie licentiatexamen samt vid avlagt disputationssprov för vinnande av teologie eller filosofie doktorsgrad. I fråga om adjunktstjänst i lönegrad Ca 29 skall särskild vikt fästas vid meriter enligt de två första befordringsgrunderna.

Beträffande lärare vid läroverk med praktisk lärarkurs skall särskilt avseende fästas vid sådana förtjänster, som ådagalägger sökandes lämplighet såsom lärare vid lärarutbildningsanstalt.

Då ordinarie lärare söker annan tjänst av samma slag som den han innehar och därvid har att räkna sig till godo en längre tjänstetid, bör vid utnämningen skälig hänsyn även tagas till behovet av yngre och friskare krafter för tjänstens bestridande.

Övningslärare. Vid tillsättning av övningslärartjänst skall följande befordringsgrunder gälla i nedan angiven ordning:

- a) undervisningsskicklighet och nit samt sätt att behandla lärjungarna och förmåga att bland dem upprätthålla ordning;
- b) betyg, erhållna i avlagda examina och prov, eller på annat sätt ådagalagda kunskaper och färdigheter i det eller de ämnen, som kan vara av betydelse för lärarens verksamhet;
- c) längden av föregående väl vitsordad tjänstgöring vid vissa i övningslärarstadgan nämnda läroanstalter, varjämte skälig hänsyn även må tagas till väl vitsordad annan lärartjänstgöring vid under skolöverstyrelsens omedelbara inseeende stående läroanstalt.

En jämförelse mellan de befordringsgrunder, som gäller för folkskolans klasslärare, de högre kommunala skolornas och de allmänna läroverkens lärare i läroämnena samt för övningslärarna vid dessa skolformer, ger ome-

delbart vid handen, att de helt överensstämmer i sak, även om de utformats på något olika sätt. Beträffande befordringsgrundernas betydelse föreligger emellertid *en viktig och avgörande principiell skillnad* mellan å ena sidan tillsättningen av ordinarie lärare i folkskolan och å andra tillsättningen av icke-ordinarie lärare i denna skola samt lärare vid de högre kommunala skolorna och de allmänna läroverken. Vid den förra tillsättningen behöver befordringsgrunderna endast tillämpas vid uppgörandet av det förslag, inom vilket den tillsättande styrelsen sedan har frihet att välja lärare, medan vid den senare den sökande, som är mest meriterad med hänsyn till gällande befordringsgrunder, skall förordnas till innehavare av den lediga tjänsten.

De befordringsgrunder, för vilka nu redogjorts och som finns intagna i respektive skolstadgor, fordrar för rätt tillämpning ett kompletterande regelsystem, med vars hjälp det blir möjligt att enhetligt och rättvist värdera de sökandes olika meriter och bestämma den inbördes ordningen dem emellan. Vid lokal tillsättning är det av vikt, att ett *normerande system för meritvärdering* finns för att hindra alltför stora olikheter vid befordringsgrundernas tillämpning. I de fall tillsättningarna sker centralt, är det inte av samma betydelse att ha officiellt utfärdade regler för meritvärderingen, då det får anses ligga i sakens natur, att de centrala myndigheterna tillämpar en fast praxis i tillsättningsärenden.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t har skolöverstyrelsen den 6 september 1946 meddelat särskilda anvisningar rörande *meritvärdering vid tillsättande av folk- och småskollärartjänster*. Dessa anvisningar är icke bindande utan har främst till uppgift att underlätta en enhetlig jämförelse mellan de sökande. På grundval av ett i anvisningarna angivet system beräknas en gemensam poängsumma för de sökandes seminariebetyg och tjänstår. Sedan de sökande uppförts i ordning efter poängsummornas storlek bör det provas, om i anvisningarna särskilt angivna eller andra förhållanden föreligger, som påkallar en ändring av det på poängsummorna grundade förhållandet. Sådana förhållanden kan vara exempelvis akademisk eller annan examen utöver folkskolläraryxamen, genomgångna fortbildningskurser, insatser inom det frivilliga folkbildningsarbetet och specialutbildning t. ex. som hjälpklasslärare. Den 2 februari 1955 har skolöverstyrelsen likaledes efter bemyndigande av Kungl. Maj:t meddelat provisoriska anvisningar rörande *meritvärdering vid tillsättande av folkskollärartjänster i 23 lönegraden*, varvid, utom att en poängmässig värdering här göres av ämnesutbildningen, i huvudsak följts samma system som i anvisningarna för tillsättande av folk- och småskollärartjänster.

I samband med förslagen om disciplinärendenas handläggning i propositionen 1956: 182 behandlas också i viss mån läraranställningens trygghet. Då *ansättningstryggheten* spelat en mycket stor roll i diskussionen om lärartillsättningen och uppmärksamats av skolstyrelseutredningen, skall utredningens slutsatser i detta avseende här återges.

Utredningen framhåller, att den kommunalt anställda lärarens ställning i diskussionen om lärartillsättningen icke ansetts vara lika trygg som den statlige fullmaktshavarens, främst därför att den förre kan avskedas på administrativ väg. Visserligen kan han besvara sig över skolstyrelsens beslut hos domkapitlet och över dess beslut hos Kungl. Maj:t i regeringsrätten, men detta förfarande förmenas icke skänka samma rätts-säkerhetsgarantier åt den anställda som domstolsprocessen. Utredningen anser detta resonemang vara teoretiskt hållbart, men menar att den nämnda skillnaden endast i ytterst sällsynta undantagsfall torde ha haft eller kunna få någon praktisk betydelse vad anställningstryggheten beträffar.

En annan sak är, att den *disciplinära myndigheten* gentemot kommunalt anställda lärare för närvarande utövas av den lokala skolstyrelsen. Beträffande detta förhållande hänvisas till de i propositionen 1956:182 föreslagna och av riksdagen förordade ändringarna i denna ordning. I andra avseenden, såsom beträffande rätt till avlöningsförmåner och pensionsrätt (Saar 18 § jämförd med Arf 11 §) samt förflyttningsskyldighet (Saar 13 § jämförd med Arf 9 §), synes det icke föreligga några principiella skillnader mellan en ordinarie folkskollärares och en statligt anställd lärares ställning.

B. Tillsättning av vissa skoledare m. m.

a) *Folkskolan*

Distriktsöverlärare skall vara behörig till ordinarie folkskollärartjänst och inneha sådan tjänst i distriktet men frånträda utövningen av densamma. Distriktsöverlärartjänst tillsättes genom förordnande för i regel sex år. Den skall kungöras ledig i Post- och Inrikes tidningar. Ansökningshandlingarna skall av skolstyrelsen med eget yttrande insändas till skolöverstyrelsen, som skall upprätta förslag, upptagande de tre främsta, varvid skall iakttagas de föreskrifter om befordringsgrunder för tillsättande av lärartjänst, som förekommer i folkskolestadgan § 18:5, varjämte hänsyn må tagas till sådana egenskaper, som företrädesvis erfordras för utövande av ledningen och tillsynen av arbetet i folkskolan. Snarast möjligt efter det förslaget vunnit laga kraft, skall skolstyrelsen förrätta val. Vederbörligen antagen distriktsöverlärare skall samtidigt utan ansökningsförfarande förordnas som ordinarie folkskollärare i distriktet, såvida han inte redan innehar sådan tjänst därstädes.

För tillsättning av »*annan överlärare*» gäller i huvudsak samma bestämmelser som för tillsättning av distriktsöverlärare.

Vid tillsättning av *kommunal folkskolinspektör* skall skolstyrelsen omedelbart efter ansökningstidens utgång med eget yttrande översända ansökningshandlingarna till skolöverstyrelsen. Överstyrelsen skall härefter av de sökande på förslag uppföra tre eller det mindre antal, överstyrelsen finner kunna ifrågakomma, i den ordning, i vilken de med hänsyn till *insikter, erfarenhet och de övriga egenskaper*, vilka företrädesvis erfordras

för ett framgångsrikt utövande av ledningen och tillsynen av arbetet i folkskolan, anses böra komma i åtanke. Skolstyrelsen skall därefter utse den bland de å förslaget uppförda, som styrelsen prövar lämpligast. Finnes å förslaget blott en uppförd, skall denne erhålla förordnande å befattningen.

Även inspektör väljes således av skolstyrelsen, men att märka är, att befordringsgrunderna vid tillsättning av dessa tjänstemän icke är sammankopplade med dem, som gäller vid lärartillsättningen, utan genom sin ordalydelse ger rum för en friare bedömning än vid tillsättning av överlärare.

Vid tillsättning av skoldirektör och folkskolinspektör i *Stockholm* har skolöverstyrelsen endast att avge yttrande över de sökandes lämplighet utan att upprätta förslag, varefter direktionen bland de lämpligförklarade äger utse den som direktionen finner för tjänsten mest passande.

b) *Kommunal yrkesskola*

Rektor förordnas av överstyrelsen för yrkesutbildning för högst sex år i sänder, sedan skolans styrelse, på sätt som i skolans reglemente närmare angives, avlämnat förslag. För att anställas som rektor erfordras att vara med hänsyn till *personliga egenskaper samt insikter och praktisk erfarenhet därtill lämplig*.

c) *Högre kommunala skolor och allmänna läroverk*

Rektor vid högre kommunal skola skall dels inneha ordinarie lärartjänst i läroämnen vid någon till statens undervisningsväsen hörande läroanstalt, högre kommunal skola eller statsunderstött privatläroverk dels vara behörig till sådan tjänst vid skolan, där han skall vara rektor. Rektorstjänst tillsättes av skolöverstyrelsen för i regel sex år. Då tjänst blir ledig, skall skolstyrelsen utfärda kungörelse härom i Post- och Inrikes tidningar. Ansökningar till tjänsten ställas till skolöverstyrelsen men ingives till skolstyrelsen, som, så snart ske kan efter ansökningstidens utgång, skall insända handlingarna till överstyrelsen och därvid på anförda grunder bland behöriga sökande förorda den som styrelsen anser lämpligast med hänsyn till *insikter, erfarenhet och övriga egenskaper*, som företrädesvis erfordras hos styresmannen för den skola det gäller. Om ingen behörig sökande anmält sig eller om överstyrelsen anser, att ingen av sökandena bör ifrågakomma, skall tjänsten änyo ledigförklaras.

Rektor vid allmänt läroverk skall inneha ordinarie lärarbefattning i läroämne vid någon till statens undervisningsväsen hörande läroanstalt eller vid högre kommunal skola eller vid statsunderstött privatläroverk eller statsunderstött handelsgymnasium samt, där tjänsten avser högre allmänt läroverk, vara behörig till lektorstjänst vid allmänt läroverk och, där tjänsten avser realskola, behörig till adjunktstjänst vid allmänt läroverk. Rektorstjänst tillsättes av Kungl. Maj:t genom förordnande på sex år om inte särskilda förhållanden föranleder förordnande för kortare tid. Då rektorsbefattning blir ledig, skall skolöverstyrelsen utfärda kungörelse om ledigheten i Post- och Inrikes tidningar samt genom anslag i sin lokal. Sedan anmälningstiden utgått och inkomna anmälningshandlingar blivit prövade, skall överstyrelsen till Kungl. Maj:t insända handlingarna och därvid på anförda grunder förorda den av de anmälda, vilken finnes lämpligast med hänsyn till *insikter, erfarenhet och övriga egenskaper*, som före-

trädesvis erfordras hos styresmannen för ett läroverk, eller om sådant förord icke anses böra lämnas åt någon av de anmälda, avge förslag på annan till tjänsten behörig och lämplig person. Under vissa förhållanden kan rektorstjänst tillsättas utan ledigförklarande.

Innehar rektor vid här ifrågavarande skolor ordinarie lärartjänst vid allmänt läroverk eller högre kommunal skola, föres lärartjänsten över stat och den på stat uppförda tjänsten återbesättes. Inträder rektor i utövning av den över stat uppförda tjänsten, skall denna, i den ordning Kungl. Maj:t på förslag av skolöverstyrelsen bestämmer, återföras på stat.

Ändrat tillsättningsförfarande

A. Diskussionen om lärartillsättningen — Skolstyrelse- utredningens allmänna synpunkter

Utredningen erinrar om att skolkommissionen icke framlade några slutligt utformade förslag om lärartillsättningen men att frågan diskuterades av kommissionen, som ganska utförligt redovisade sin syn på problemet i sitt principbetänkande (SOU 1948: 27 s. 436 ff).

De av skolkommissionen intagna ståndpunkterna och motiveringarna härför sammanfattar utredningen i korthet så:

1) Kommunal tillsättning av alla enhetsskolans lärare på om möjligt samma sätt.

2) Tillsättning genom val på det sätt som nu sker vid tillsättning av ordinarie lärare i folkskolan.

3) Utan rätt att tillsätta lärare blir kommunens bestämmanderätt över skolväsendet illusorisk.

4) Valförfarandet ger kommunen större möjlighet att försäkra sig om den för vederbörande skola lämpade personen, än om den är bunden av en sökandes rent formella överlägsenhet.

Vid remissbehandlingen av skolkommissionens principbetänkande blev frågan om lärartillsättningen livligt uppmärksammas, främst av skolmyndigheter och lärarsammanslutningar. Från de senares sida blev kommissionens ståndpunkter föremål för en delvis häftig kritik.

En av huvudfrågeställningarna blev och är alltjämt: Kommunal eller statlig tillsättning?

Argumenten för kommunal tillsättning har anförts i skolkommissionens nyss återgivna uttalande. De av remissinstanserna framförda argumenten mot framförallt att högstadiets lärare skulle vara kommunalt anställda och tillsättas av en kommunal styrelse har utredningen sammanfattat i följande punkter:

1. Lärarna får en ofri ställning gentemot de bestämmande i kommunen.

2. De lokala styrelserna saknar på grund av sin sammansättning kompetens att sakligt och objektivt bedöma och mot varandra väga olika meriter.

3. Ovidkommande hänsyn kan bli avgörande för valets utgång.

4. En lokal styrelse har begränsad personkännedom och kan därför fästa för stort avseende vid en på platsen tjänstgörande, av styrelsen känd sökande.

5. Möjligheterna till transport skulle minska i mycket hög grad till nackdel för mindre eftersökta orter, som redan nu har svårigheter med lärarekryteringen.

6. De under punkterna 1—5 nämnda olägenheterna skulle medföra en sådan försämring för högstadiets lärare, att lärarbanan sålunda skulle bli mindre lockande och rekryteringen till banan ytterligare försvåras.

När det gäller lärarnas ställning anser utredningen det för sin del vara naturligt, att de statligt anställda lärarna slår vakt om sin självständighet men menar å andra sidan, att diskussionen bör föras utifrån förhållandena sådana de gestaltar sig i dag. Den föreställning, som vissa remissyttranden över skolkommissionens betänkande var ägnade att inge om den kommunala tillsättningen, anser utredningen således icke överensstämma med det verkliga nuvarande läget, och utredningen finner det ännu mindre riktigt, att det skulle ligga i den kommunala tillsättningens natur att den, oavsett hur den utformas, medför sådana förhållanden som i avsedda remissvar förutsatts. Utredningen ansluter sig helt till det bland annat av skolkommissionen hävdade kravet på en självständig ställning för skolledare och lärare och på att undervisningens frihet måste säkerställas, men den kan icke inse att statlig anställning är en förutsättning för denna självständighet och frihet.

Den enligt utredningens mening formella skillnad, som numera föreligger mellan den kommunalt och statligt anställda läraren, anser utredningen icke ensam kunna motivera ett bibehållande av högstadiets lärare vid statlig *anställning*. Då enligt utredningens uppfattning inga sakliga skäl kan förebringas för just denna lärargrups statliga anställning vid den kommunala enhetsskolan, anser utredningen det vara alldeles klart, att enhetsskolans samtliga lärare skall ha kommunen som huvudman, oavsett hur frågan om tillsättningsförfarandet löses.

Vad själva *anställandet* beträffar framhåller utredningen, att det, om man sätter likhetstecken mellan kommunal tillsättning och val på det sätt detta sker vid folkskollärartillsättningen, finns fog för anmärkningen att den sökande kan komma i beroende av den korporation som väljer och att däri kan ligga ett moment av otrygghet. I den mån garantier skapas för ett objektivt förfarande även vid lokal tillsättning menar utredningen dock, att bärkraften i denna invändning mot kommunal tillsättning minskar.

I fråga om den påtalade bristande kompetensen hos lokala styrelser att sakligt och objektivt bedöma sökande till tjänster på enhets-skolans högstadium förutsätter utredningen, att kritiken innebär, att det saknas tillräcklig *fackkunskap* hos de lokala styrelserna för dessa uppgifter. Då enligt utredningens uppfattning ingenting synes hindra, att styrelsernas organisation också i fortsättningen avpassas efter sina uppgifter, bör enligt dess mening skolstyrelsens kompetens för den här diskuterade uppgiften bedömas först när hänsyn kan tagas såväl till styrelsens organisation som till utformningen av tillsättningsförfarandet, eftersom det icke med fog synes kunna hävdas att en tillsättningsmyndighet måste brista i objektivitet enbart på den grund att den är lokal.

Det förhållandet att lärarna i enhetsskolan bör få kommunen och icke staten som huvudman leder emellertid enligt utredningens mening icke till någon bestämd slutsats beträffande tillsättningsförfarandet. Utredningen har undersökt på vilka grunder det kan hävdas att en kommun bör öva inflytande vid lärartillsättningen och redogör för hur kommunalt inflytande utövas vid vissa andra tjänster, som i detta hänseende kan jämföras med lärartjänsterna.

I de fall tillsättningen av hos kommunen anställda tjänstemän, som skall fullgöra självförvaltningsuppgifter för vilka kommunen ansvarar, blivit föremål för offentligrättslig reglering, synes det utredningen som om kommunala organ i regel tillerkänts rätt att i någon form *medverka* vid tillsättningen. Utredningen finner, att av utredningen lämnade exempel på tillsättning av tjänster av denna typ visar, att någon enhetlig form för samverkan mellan stat och kommun vid tjänstetillsättningar ej utbildats. Det torde i stället förhålla sig så, att i den mån staten pålagt kommunerna uppgifter av principiellt statlig natur, så har från fall till fall bestämts, i vilken form tillsättningarna av de tjänstemän, som erfordras för att fullgöra uppgifterna, skall ske.

Om man för skolväsendets del skall dra någon slutsats av dessa förhållanden, anser utredningen att det närmast skulle bli den, att en skolas egenskap att vara kommunal icke med nödvändighet behöver innebära, att lärarna skall tillsättas av ett kommunalt organ eller att kommunen ens skall ha ett avgörande inflytande på personvalet, utan endast att kommunen därvid bör beredas rätt till medverkan i någon form.

Efter att ha pekat på vissa författningstekniska omständigheter som bidragit till ett bibehållande av den nuvarande ordningen vid folkskollärartillsättningen anför utredningen vidare bland annat.

Vad man bör utgå ifrån, när det nu gäller tillsättningen av lärare i en ny kommunal skolform, är därför icke någon kommunalrättslig doktrin utan det faktiska förhållandet, att statsmakterna vid beslut om att en allmän angelägenhet skall ordnas genom samverkan mellan stat och kommun i regel på ett eller annat sätt bereder kommunen möjlighet att utöva infly-

tande på tillsättningen av de tjänstemän, som skall fullgöra med verksamheten i fråga förenade uppgifter.

Härefter går utredningen in på frågan om vad man bör ställa för krav på tillsättningsförfarandet.

Det första och grundläggande krav, utredningen anser böra ställas på lärartillsättningen är, att urvalet till tjänsterna skall ske på så långt möjligt objektiva grunder.

Sedan utredningen intagit denna ståndpunkt avvisar den som en konsekvens härav det fria valet — även inom de snäva gränser som satts vid den nuvarande folkskollärartillsättningen — såsom en icke-objektiv metod vid tillsättning av lärare.

Kravet på objektivitet uppfylles enligt utredningens mening rent formellt enklast om man stannar för en ren summering av betygspoäng, men även om detta system vore enklast, hävdar utredningen, att det för den enskilda skolans bästa måste finnas möjligheter för tillsättningsmyndigheten att väga praktisk lämplighet för tjänsten mot formella meriter. Utredningen, som är medveten om att det kan vara ett svårt praktiskt problem att förena dylika möjligheter med det primära och oeftergivliga kravet på objektivitet, understryker, att vissa bestämda faktorer — betyg och tjänsteår — under alla omständigheter måste tillmätas *huvudvikten* vid tillsättningen. Mot de nu gällande befordringsgrunderna vid tillsättning av realskolans ämneslärare, folkskolans klasslärare samt övningslärarna synes enligt utredningens mening ingen anmärkning i och för sig kunna riktas, och de normer för avvägningen av deras relativa betydelse, som nu tillämpas, är, så vitt utredningen kan bedöma, tillfredsställande. Dessa befordringsgrunder bör därför bestå och tillämpas i stort sett oförändrade även i fortsättningen samt utgöra *grundvalen* för den inbördes ordningen mellan sökande.

Sedan utredningen gjort detta principiella ställningstagande beträffande grunderna för urvalet av sökande, diskuterar utredningen vissa tekniska krav, som tillsättningsförfarandet bör uppfylla. Sedan utredningen därvid bland annat konstaterat, att central tillsättning, om den skall komma i fråga för högstadiets lärare, förutsätter att man accepterar olika tillsättning för olika lärarkategorier, vilket utredningen icke anser önskvärt, sammanfattar den de huvudkrav, det ideala tillsättningsförfarandet skulle uppfylla, i följande punkter.

1. att vara objektivt;
2. att garantera ett skäligt lokalt inflytande;
3. att vara lätt att bemästra ur administrativ synpunkt;
4. att erbjuda möjlighet för en central myndighet att erhålla överblick över behovet av vissa tjänster;

5. att vara så konstruerat, att det icke binder en tjänsteinnehavare vid en en gång erhållen tjänst;
6. att erbjuda en sökande möjligheter att samtidigt söka flera ledigförklarade tjänster och därvid, om han är den mest meriterade till mer än en tjänst, välja den han helst vill ha.

B. Skolstyrelseutredningens förslag

1. Inledning

Utredningen anser, att det inte råder någon tvekan om att särskilda utskottet med sitt uttalande 1950 — att det sätt, varpå frågan om lärartillsättningen löstes, vore av väsentlig betydelse för att enhetsskolan skulle komma att omfattas med förtroende — åsyftade förtroende från såväl allmänhetens som lärarnas sida. Utredningen anför vidare härom bland annat.

Sedan skolkommissionen framlade sitt principbetänkande med bland annat förslag om lärartillsättningen i enhetsskolan har detta spörsmål tenderat att bli en intressefråga, och det har allt klarare framgått, att en tillfredsställande lösning av den är av största betydelse för skolväsendets framtid.

Om man försöker se på problemet fördomsfritt och framför allt undviker att lägga enbart traditionella synpunkter på det, kan det knappast undvikas, att spörsmålet i grunden framstår som väsentligt mera praktiskt än principiellt.

Och det kan ur den speciella synvinkel, som denna fråga ger icke gärna — om man anknyter till den utveckling som hittills ägt rum — innebära någon omvälvande förändring, att enhetsskolan blir en kommunal skola. *Det svenska skolväsendet bygger sedan gammalt och kommer framgent att bygga på en samverkan mellan stat och kommun. Utredningen är enig om att den form för den framtida lärartillsättningen, som skall skapas, också skall inrymma en sådan samverkan.*

Utgångspunkten för utredningens överväganden har varit, att kommunen skall vara huvudman i förhållande till lärarna med skyldighet att i juridiskt avseende ansvara som deras arbetsgivare. Om starka skäl kunnat anföras för central eller regional tillsättning genom statlig myndighet, hade nämnda förhållande icke i och för sig behövt utgöra hinder för en sådan tillsättning. Central tillsättning kan emellertid för det första icke tänkas för samtliga lärarkategorier, emedan rent tekniska hinder ligger i vägen, och utredningen har icke funnit, att några tungt vägande anledningar ur de hittills diskuterade synpunkterna kunnat anföras till stöd för sådan tillsättning. Utredningen har noga prövat, om endast centralt tillgänglig kompetens skulle vara i stånd att tillfredsställande bedöma de spörsmål, som kan uppkomma vid tillsättning av lärare på det nuvarande realskolestadiet, men funnit, att så i det överväldigande flertalet tillsättningsärenden icke kan vara eller bli fallet. De erfarenheter, som gjorts av den nuvarande

kommunala tillsättningen av lärare på detta stadium, talar i samma riktning.

En tillsättning av den av utredningen föreslagna nya mellaninstansen skulle ur teknisk synpunkt vara möjlig beträffande alla lärarkategorier och erbjuda vissa fördelar, som tidigare framhållits. Genom att tillsättningarna lyftes upp på ett regionalt plan skulle däri också ligga vissa garantier för ett urval enligt de principer, utredningen i det föregående givit sin anslutning. Utredningen har likväl icke slutgiltigt stannat för regional tillsättning. Anledningarna härtill är följande.

Av organisatoriska skäl är det nödvändigt, att enhetsskolan blir en kommunal skola. Detta är emellertid icke den väsentliga anledningen till att beslut därom fattats. Den beslutande skolreformen förutsätter inte bara kommunal förvaltning av enhetsskolan utan framför allt kommunala initiativ och ökat kommunalt intresse för skolan, vilket i sin tur fordrar ökat lokalt inflytande över skolväsendet. Skolreformen syftar till en *bättre* skola. Utredningen tror, att vidgade befogenheter och ökat ansvar för skolans lokala målsmän bidrager till detta syftes uppnående.

Utredningen framhåller också att den, enär skolväsendet i enlighet med skolreformens anda och utredningens övertygelse i så stor utsträckning som möjligt bör bli en kommunal angelägenhet — inte bara i betydelsen kommunal uppgift — föreslagit vidgade befogenheter för de lokala skolstyrelserna i olika avseenden.

Från dessa utgångspunkter har utredningen funnit det konsekvent och naturligt att principiellt lägga ansvaret för lärartillsättningarna i första hand på de lokala skolstyrelserna och icke inskränka deras uppgifter till att allenast avge förord eller yttrande. Utredningens i det följande redovisade förslag är ett försök att på kommunal grund skapa ett tillsättningsförfarande, som medger ett urval av sökande på basis av en allsidig, saklig bedömning, vilken skall ske öppet och i samverkan med överordnad myndighet. Genom att bedömningen skall ske på detta sätt samt vara möjlig att besvärsvägen angripa och föra upp i högsta instans, skapas enligt utredningens mening goda garantier för att prövningen blir objektiv.

Det har för utredningen tett sig angeläget att, så långt det är praktiskt genomförbart, skapa ett enhetligt tillsättningsförfarande *dels* för samtliga de lärarkategorier, som kan förutses komma att finnas i enhetsskolan (försöksskolorna), d. v. s. klasslärare, lärare i läroämnena, övningslärare och lärare i yrkesämnena, *dels ock* övergångsvis för motsvarande kategorier i de nuvarande folkskolorna, de högre kommunala skolorna, de kommunala anstalterna för yrkesundervisning och de statliga realskolorna. Under den tid enhetsskolan håller på att växa fram och söka sin form anser utredningen det nämligen vara angeläget att den får det stöd, som ligger i, att den, ehuru dess målsättning är annorlunda, i organisatoriskt avseende från början likställs med parallellt existerande skolformer. För att ge allmänheten en riktig föreställning om och inställning till enhetsskolan skulle det enligt utredningens mening därför vara lämpligast, om det till-

sättningsförfarande, varom förslag här framlägges, från början finge giltighet för samtliga de skolformer, som löper parallellt med den framväxande enhetsskolan och som i princip lyder under en gemensam lokal styrelse.

Den enligt utredningens uppfattning grundläggande principen, att vid tillsättningen hänsyn skall kunna tagas icke endast till formella meriter utan även till ådagalagd lämplighet i övrigt, kan enligt utredningens bedömning tillämpas beträffande alla de nämnda lärarkategorierna, för vilka också *tillsättningsproceduren* — med undantag för tjänster i 29 lönegraden — föreslås bli densamma. Även i fråga om *befordringsgrunderna* föreslår utredningen, att enhetlighet åvägbringas. De stadgeenliga befordringsgrunderna för ämnes- och övningslärarna vid de statliga och högre kommunala skolorna samt vid försöksskolornas högstadium ävensom för lärarna i folkskolan är, som utredningen framhållit, redan överensstämmande i sak.

2. Tillsättning av ordinarie lärare

Urvalsprinciperna. Utredningen föreslår, att normerande anvisningar för meritvärderingen, enligt samma grunder som kommit till användning vid folkskollärartillsättningen, utarbetas för tillsättning av lärare i läroämnen av olika slag, övningslärare och, så snart möjligheter därtill finns, yrkeslärare. Vid tillsättningen skall den inbördes ordningen mellan de sökande till lärartjänster vid skolor tillhörande det obligatoriska skolväsendet, de högre kommunala skolorna, de kommunala yrkesskolorna samt de allmänna läroverken, utom lektorstjänsterna, fastställas på grundval av i första hand siffermässigt bedömbara faktorer (undervisningsskicklighet, lärarexamina och tjänsteår) enligt nämnda normer men med hänsynstagande *jämväl* till meriter, vilka utan att kunna poängvärderas likväl antingen ansluter sig till sökandes *lärarutbildning* eller *allmänt sett* är av betydelse för hans lärarverksamhet. Till den förra gruppen skall hänföras andra examina än som är direkt avsedda för den sökta tjänsten, avlagda prov, pedagogiskt och allmänt vetenskapligt skriftställarskap samt kvalificerad vidareutbildning såsom fortsatta studier och kurser eller studieresor av större omfattning. Till den andra gruppen skall hänföras exempelvis lärares arbete som ungdomsledare, insatser inom det frivilliga folkbildningsarbetet, medborgerliga förtroendeuppdrag och uppdrag inom föreningslivet.

Utredningens uppfattning är, att alla de meriter och egenskaper, som kan komma under *saklig* bedömning skall beaktas vid fastställandet av vilken sökande som främst bör komma i fråga till ledig tjänst. Därvid skall hänsyn även kunna tagas till den ifrågavarande tjänstens eventuella, vid ledigkungörandet meddelade behov av innehavare med speciell utbildning eller särskilda insikter, t. ex. utbildning för undervisning i hjälpklass eller

behörighet att undervisa i engelska. Enligt utredningens sätt att se är det således från skolans synpunkt självklart, att en skolstyrelse skall äga rätt att vid bedömningen av sökandes meriter värdera den sökande högst, som med goda förutsättningar i övrigt att fylla tjänsten bäst kan fylla det *speciella* behov, som en skola kan ha. Med hänsyn till de föreliggande behoven av klasslärare med behörighet att undervisa i engelska eller handha hjälpklassundervisningen och den bristsituation, som nu är förhanden, anser utredningen, att en kommun, som har behov av sådana lärare, skall äga fästa stor vikt vid om sökande har dessa kvalifikationer eller icke. Utredningen föreslår, att mellaninstansen skall äga pröva och medge en kommun rätt att i ledigkungörande av tjänst meddela, att behov av lärare med t. ex. kompetens att undervisa i engelska eller i hjälpklass eller med särskilda förutsättningar att handha gymnastik- och idrottsundervisningen föreligger. Har så skett, bör sådan kompetens kunna bli av väsentlig betydelse vid meritvärderingen.

Utredningen föreslår i det sammanhanget också, att lärartjänst inom det obligatoriska skolväsendet skall stå öppen för kvinnliga och manliga sökande, såvida inte mellaninstansen på särskilda skäl medgivit undantag från denna regel.

Sammanfattningsvis framhåller utredningen, att det såväl i lärarens som skolans intresse bör finnas en möjlighet för en skolstyrelse att få fästa skäligen vikt vid att sökande genom vidareutbildning, genom särskilda insatser för skolväsendet eller folkbildningen eller i kultur- och samhällslivet i övrigt visat aktivitet och intresse för skolfrågor och närstående problemställningar. Man skall således inte binda tillsättningsmyndigheterna så hårt vid ett automatiskt verkande poängsystem, att möjligheterna att lägga en helhetssyn på läraren elimineras.

Några preciserade anvisningar för hur bedömningen från denna sistnämnda synpunkt skall ske, anser utredningen det vara en motsägelse i sig självt att försöka utforma. Garantierna för att den skall bli riktig ligger enligt utredningens mening i den samverkan mellan lokal och regional myndighet, som skall ske enligt förslaget om tillsättningsprocedur, vilket i sin tur bör ses mot bakgrunden av den föreslagna mellaninstansens sammanställning.

Tillsättningsproceduren för ordinarie lärare i lägre än 29 lönegraden, är i sina huvuddrag följande.

Skolstyrelsen skall ombesörja att lediga eller ledigblivande tjänster kungöres till ansökan lediga. Om mindre än tre behöriga sökande anmäler sig, skall styrelsen själv äga avgöra, om förnyat ledigkungörande skall äga rum. Ansökningstiden skall vara tre veckor. Den förberedande behandlingen av tillsättningsärenden och föredragningen av dessa i skolstyrelsen skall obligatoriskt åligga antingen skolchefen efter samråd med vederbörande rektor

eller den skolledare styrelsen bestämmer. Det skall åligga denne att göra en skriftlig uppställning över de sökande, upptagande dem i den ordning han anser, att de enligt givna bestämmelser bör komma i fråga till tjänsten. Om skolchef ej finns i kommunen, vilket endast kan inträffa i ett fåtal av de allra minsta kommunerna, skall här avsedd förberedande handläggning och föredragning ske på sätt styrelsen bestämmer. Föredraganden skall vid sammanträde med skolstyrelsen eller vederbörande avdelning av styrelsen ange, i vilken ordning han anser, att de sökande enligt gällande befordringsgrunder bör ifrågakomma till tjänsten. Skall flera tjänster till sättas samtidigt, skall var och en behandlas för sig.

Härefter eller vid ett följande sammanträde, som hålles senast inom tre veckor, skall styrelsen till innehavare av tjänsten preliminärt utse den sökande, som enligt styrelsens bedömning är mest meriterad för densamma. Reellt sett skall styrelsen nu träffa sitt val bland de sökande. Med hänsyn till att den preliminärt utsedde innehavaren under den tid, som måste förflyta, innan tillsättningen kan bli definitiv, kan få anledning att icke vilja tillträda tjänsten, skall styrelsen också ange, i vilken ordning den anser övriga sökande böra komma i fråga. Härvid behöver dock icke upptagas fler, än att styrelsen anser sig garderad mot eventuella bortfall av sökande under förfarandets gång. Riskerna härför får styrelsen själv bedöma med hänsyn till omständigheterna. Mindre än tre bör dock icke av styrelsen nämnas. Varje sökande skall skriftligen underrättas om styrelsens preliminära beslut.

Det preliminära tillsättningsbeslutet bör också bli slutgiltigt och därför grundas på en omsorgsfull prövning. Styrelsen skall motivera, på vilka grunder den stöder sitt ställningstagande. Motiveringen, som skall protokollföras, bör göras utförligare, därest den preliminärt utsedde sökandens poängmässigt beräknade meriter understiger medsökandes. Skäl skall också anges för ordningen mellan andra sökande. Justerat protokoll över styrelsens beslut jämte tillhörande handlingar skall därefter insändas till mellaninstansen, som skall pröva tillsättningsärendet. Har den regionala myndigheten ingen erinran mot styrelsens beslut, skall den fastställa detta. I annat fall skall den besluta, i vilken ordning de sökande skall ifrågakomma till tjänsten. Motiven för ändringar av skolstyrelsens beslut skall klart anges och meddelas denna. Styrelsen skall skriftligen underrätta kvarstående sökande om mellaninstansens beslut.

Om skolstyrelsens beslut fastställs, och fastställelsebeslutet vinner laga kraft, vilket sker, om sökande icke inom fastställd tid anför besvär däröver, skall styrelsen till innehavare av tjänsten förordna den av kvarvarande sökande, som enligt den fastställda ordningen är mest meriterad. Styrelsen kan alltså helt naturligt icke frångå sitt eget preliminärt fattade beslut, vilket får förutsättas i regel vara så välgrundat, att det kan fastställas av mellaninstansen. Skulle denna fastställa en annan ordning mel-

lan de sökande, har styrelsen att antingen acceptera detta beslut och förordna den främste av kvarvarande sökande till tjänsten eller att besvära sig över mellaninstansens beslut. Kungl. Maj:t skall härvid vara besvärsmyndighet i enlighet med den av utredningen föreslagna huvudregeln vid besvär över beslut, som fattats av mellaninstansen.

Enskild sökande skall äga att på materiella grunder överklaga mellaninstansens beslut, vare sig det innebär fastställelse eller ej av skolstyrelsens preliminära beslut. Styrelsens beslut skall däremot icke kunna överklagas annat än på formella grunder, vilket också skall gälla om styrelsens slutliga förordnande av tjänsteinnehavare.

Vare sig det klagas eller icke, är principen den, att skolstyrelsen — sedan ordningen mellan de sökande blivit definitivt fastställd, vilket alltså sker genom lagakraftvunnet beslut av mellaninstansen eller, vid besvär, efter beslut av Kungl. Maj:t — skall förordna den enligt nämnda ordning mest meriterade av kvarvarande sökande. Denna detalj i förslaget anser utredningen vara av mycket väsentlig praktisk betydelse, enär man härigenom skulle undgå den med den nuvarande folkskollärartillsättningen förbundna olägenheten att tvingas göra om hela tillsättningsproceduren, så snart någon av de på förslag uppförda avgår från förslaget, innan val skett.

A d j u n k t s t j ä n s t e r i 29 l ö n e g r a d e n. Utredningen föreslår beträffande tillsättningen av lärare i denna lönegrad, att urvalsprinciperna skall vara desamma som vid tillsättningen i övrigt, men att själva tillsättningsproceduren skall avvika från vad eljest är avsett att gälla. Således skall skolstyrelsen endast förorda sökande samt insända handlingarna till mellaninstansen, varefter denna med eget utlåtande skall överlämna ärendet till skolöverstyrelsen, som förordnar tjänsteinnehavare.

I sin *motivering* för detta förslag framhåller utredningen att dess allmänna resonemang rörande lärartillsättningen bort leda till ett för samtliga lärarkategorier i enhetsskolan och övergångsvis i mot denna svarande skolformer gemensamt tillsättningsförfarande. Innan denna slutsats drages anser utredningen emellertid att vissa rent praktiska förhållanden måste beaktas, vilka talar för den av utredningen föreslagna avvikelsen.

Det står enligt utredningen alldeles klart, att skolenheter av samma typ som de nuvarande högre allmänna läroverken kommer att bestå även i en framtid med den skillnaden att realskolan kommer att ersättas av enhets skolans högstadium eller del av sådant. När en skolenhet består av gymnasium jämte enhetsskolans högstadium, innebär detta icke, att två skilda skolor inrymmes i samma byggnadskropp. Om så vore fallet, skulle talet om en skolenhet bli utan mening. Denna skola måste i stället ledas som en skola, och lärare måste anställas med hänsynstagande till hela skolenhetens behov. Detta innebär, att adjunkter i Ca 29 måste anställas för tjänstgöring på båda de stadier, som det här är fråga om. Vid beräkning av lämplig ämneskombination för ledig sådan tjänst måste man följaktligen ta hänsyn

både till gymnasiet och högstadiet behov. Skulle en uppdelning av dessa tjänster komma till stånd, så att vissa av dem vore knutna helt till gymnasiet och andra helt till högstadiet, skulle ämneskombinationerna få bestämmas efter behovet hos den mindre enhet, som stadierna var för sig utgör. Detta skulle bli högst olämpligt både ur pedagogisk och administrativ synpunkt.

En kategoriklyvning av adjunktstjänsterna i Ca 29 skulle i nuvarande läge kunna bli ogynnsam för skolan. Det är nämligen att befara, att de centralt tillsatta gymnasietjänsterna skulle kunna komma att betraktas som mera åtråvärda än de kommunalt tillsatta högstadietjänsterna.

När det gäller befordringstjänster av det slag det här är fråga om, är det även av största vikt, att tillsättningen av tjänsterna samordnas, och det synes utredningen endast kunna ske på ett rationellt sätt genom skolöverstyrelsen. Skolorna har också ett starkt behov av att överstyrelsen överblickar detta område för att deras behov av kvalificerade lärarkrafter rätt skall kunna tillgodoses. Även för lärarnas del innebär det givetvis en fördel om de kan söka tjänster vid olika skolformer samtidigt hos en enda myndighet. Eljest måste man för praktiskt taget varje tjänst räkna med en kontakt mellan olika myndigheter och skolöverstyrelsen.

Utredningen ägnar i ett särskilt avsnitt uppmärksamhet åt spørsmålet om *möjligheterna för lärare att samtidigt söka flera lediga tjänster*. Enligt utredningens mening är vissa fördelar förknippade därmed.

Det decentraliserade tillsättningsförfarande utredningen föreslagit omöjliggör enligt dess mening att för någon lärarkategori bibehålla en valfrihet motsvarande den som gäller vid nuvarande tillsättning av läroverkslärare. Under förutsättning att tillsättningsärendena i mellaninstansen handlägges under fyra bestämda perioder och att sökande klart anger vilka tjänster han söker, anser utredningen att i avvaktan på ytterligare erfarenheter följande bör gälla i detta avseende.

Rätt att ange i vilken ordning han vill komma i fråga till inom *ett och samma* mellaninstansområde samtidigt söka tjänster bör tillkomma sökande av alla kategorier tjänster. Lärarna i läroämnen bör härutöver äga rätt att söka ytterligare sammanlagt tre tjänster inom andra mellaninstansområden med angivande av i vilken ordning de önskar erhålla tjänsterna. Genom kontakt mellan berörda mellaninstanskanslier torde en samordning kunna ske så att framförda önskemål kan tillgodoses.

Utredningen understryker, att sedan praktisk erfarenhet sålunda vunnits en omprövning av denna fråga bör ske beträffande samtliga lärarkategorier.

3. Tillsättning av icke-ordinarie lärare

Utredningen *föreslår*, att samtliga icke-ordinarie lärare vid de av utredningens tillsättningsförslag berörda skolformerna skall tillsättas av skolstyrelsen utan att samverka dessförinnan skall sökas med överordnat organ. Varje anställning av icke-ordinarie lärare, utom av timlärare, för minst en hel termin skall emellertid dels ledigkungöras dels kunna överkla-

gas. Förutses anställningen bli av kortare varaktighet och är ej fråga om fortsatt anställning för i kommunen redan tjänstgörande lärare, skall hänvändelse ske till tjänstemannaförmedlingen. Principerna för urvalet skall vara desamma som vid tillsättning av ordinarie lärare.

I sin *motivering* för detta förslag erinrar utredningen om att de icke-ordinarie lärarna i läroämnen (med undantag för lärare i Ce 29 vid de allmänna läroverken) ävensom icke-ordinarie folkskollärare i de sex landstingsfria städerna för närvarande tillsättes utan föregående kontroll från högre myndighets sida. Vid tillsättning för minst en hel termin av icke-ordinarie folkskollärare i annan än nämnd stad skall statens folkskolinspektör avge yttrande över de sökandes meriter innan styrelsen tillsätter. Då tillsättningsförfarandet enligt utredningens mening skall vara enhetligt, och det icke längre finns reella skäl att i fråga om skolväsendets ledning och administration ställa de landstingsfria städerna i en särställning, förordrar utredningen, som anser att några olägenheter icke förmärkts av att de landstingsfria städerna själva handhaft sin folkskollärartillsättning, att enhetlighet de olika kommunerna emellan åstadkommes på så sätt, att det för de landstingsfria städerna nu tillämpade systemet blir generellt gällande vid tillsättning av icke-ordinarie lärare.

4. Tillsättning av skolledare

Utredningen *föreslår* beträffande tillsättningen av skolchefer, rektorer vid enheter av den obligatoriska skolan, vid högre kommunala skolor, kommunala yrkesskolor och statliga realskolor följande förfarande.

Skolledartjänst ledigkungöres av skolstyrelsen. Sedan ansökningstiden utgått och vederbörande skolledare upprättat förteckning över de sökande och deras meriter samt till skolstyrelsen avgett yttrande över den ordning i vilken han anser, att de bör ifrågakomma till tjänsten, bestämmer styrelsen den ordning i vilken den anser, att de sökande — eller minst tre av dem — med hänsyn till *insikter, erfarenhet och övriga egenskaper* bör ifrågakomma samt utser preliminärt den enligt dess uppfattning främste i denna ordning. Härefter insändes handlingarna jämte styrelsens preliminära beslut till mellaninstansen, vilken med eget yttrande vidarebefordrar ärendet till skolöverstyrelsen eller, om det gäller rektor vid yrkesskola, överstyrelsen för yrkesutbildning.

Den centrala skolmyndigheten prövar ärendet samt fastställer den ordning i vilken de sökande enligt dess mening bör ifrågakomma. Sedan vederbörande överstyrelses beslut vunnit laga kraft eller ärendet, om det överklagats, av Kungl. Maj:t slutligt avgjorts, skall skolstyrelsen till innehavare av tjänsten förordna den i den fastställda ordningen främste av de kvarvarande sökande.

Då de högre allmänna läroverken skall lyda under skolstyrelsen och rektor vid dylik skola skall kunna förordnas som kommunal skolchef, har utredningen ansett sig böra framhålla det lämpliga i att skolstyrelsen får rätt att yttra sig vid tillsättning av rektor vid högre allmänt läroverk.

I sin *motivering* för detta förslag framhåller utredningen, att de grunder, enligt vilka kommunala folkskolinspektörer samt rektorer vid högre kommunala skolor och allmänna läroverk bör utses, formulerats likartat och till skillnad från vad som gäller om överlärare icke sammanbundits med grunderna för urvalet till lärartjänst, ehuru rektor likaväl som överlärare skall fullgöra viss undervisningsskyldighet. Enligt utredningens mening har de tillsättande myndigheterna således i dessa fall erhållit möjlighet att lägga särskild vikt vid skolledaregenskaperna. Beträffande denna möjlighet anför utredningen.

Utgångspunkten vid utredningens överväganden av skolledartillsättning — likaväl som lärartillsättningen — har varit, att den enligt en objektiv bedömning mest meriterade sökanden bör utses. När det gäller skolledarna föreligger emellertid den mycket väsentliga skillnaden i förhållande till lärartjänsterna, att det här genomgående är fråga om chefstjänster, där *lämpligheten* för uppgiften — vilken den egentliga yrkesutbildningen som lärare inte direkt förberett för — ofrånkomligen måste tillmätas en helt annan vikt än vid lärartillsättningen. Detta gäller i särskild grad skolchefstjänsterna och i synnerhet skoldirektörstjänsterna med deras starka administrativa betoning.

Den bedömning av lämpligheten för skolledartjänst, som således måste ske, och som inte kan normbindas, bör i första hand bli den lokala skolstyrelsens sak. Skolledarna skall i väsentlig grad arbeta enligt den kommunala skolstyrelsens intentioner och står i kommunens tjänst i en annan mening än läraren. Om det beträffande den senare med fog kan sägas, att han bör ha en viss rätt till befordran i den ordning hans av samhället planlagda och ombesörjda utbildning samt formella meriter placerar honom, så måste i fråga om skolledarna anses gälla, att kommunen, som har ansvaret för skolans ledning och utveckling, själv skall äga bedöma vilken behörig och kompetent person den vill ställa i spetsen för sitt skolväsen eller en del därav.

I konsekvens med detta resonemang, som ligger i linje med utredningens tidigare betonande av det berättigade och lämpliga i kommunalt inflytande över skolan, har utredningen hyst stark sympati för tanken, att skolstyrelsen skulle äga utse skolledarna bland behöriga sökande, varvid rektorstillsättningen vid folkhögskolorna lämpligen kunnat tjäna som förebild. Här har det traditionella självbestämmandet fått bestå, utan hinder av att lärarlönerna reglerats och till övervägande delen (90 procent) bekostas av statsmedel. Således äger skolans styrelse fritt välja rektor bland dem som av skolöverstyrelsen förklarats behöriga och lämpliga för tjänsten.

Utän att frångå sin uppfattning, att det lokala inflytandet skall få göra sig starkt gällande vid skolledartillsättningarna, särskilt då det gäller skolchefstjänster, vill utredningen dock föreslå ett förfarande, som ger mera tillfredsställande möjligheter att låta också de centrala skolmyndigheter-

nas erfarenhet och samlade överblick komma till uttryck vid urvalet av skolledarna. Detta kan ske, om tillsättningarna skall äga rum i samverkan mellan lokal och central myndighet på i princip samma sätt som samverkan enligt utredningens förslag skall ske mellan lokal och regional myndighet vid lärartillsättningen, varför utredningen förordar en dylik ordning.

Utredningen betonar emellertid, att det förslag om tillsättning av skolledare, som utredningen framlägger, vilar på förutsättningen att skolstyrelsens sakligt grundade ställningstaganden regelmässigt kommer att bli avgörande vid tillsättningen.

C. Remissyttranden

I propositionen anföres inledningsvis följande rörande remissyttrandena över skolstyrelseutredningens betänkande i vad de avsåg lärartillsättningen.

Lärartillsättningen har berörts i ett mycket stort antal yttranden. Sålunda har 126 kommuner och 6 landsting i något avseende haft påpekanden att göra. Med hänsyn till spörsmålets invecklade natur är det emellertid förstaeligt, att remissmyndigheterna i regel inskränkt sig till allmänt hållna uttalanden. Klart är dock att utredningens förslag icke lyckats utjämna de intressebetonade motsättningar, som kommit till synes i diskussionerna kring tillsättningsfrågan, alltsedan denna genom skolkommissionens principbetänkande 1948 blev aktuell.

Positionerna är ännu i stort sett oförändrade. Företrädarna för de kommunala synpunkterna på skolväsendet, främst de båda kommunförbunden, å ena sidan och de akademiskt utbildade lärarnas sammanslutningar å den andra kritiserar från rakt motsatta utgångspunkter det föreliggande förslaget. Den förra sidan finner att utredningen icke lyckats skapa garantier för att lokala synpunkter skall kunna göra sig gällande vid tillsättningen, medan den senare bestämt motsätter sig att kommunalt inflytande överhuvudtaget skall kunna göra sig gällande vid tillsättningen av lärare i läroämnena.

Lärarna och skolledarna vid det obligatoriska skolväsendet ställer sig i princip positiva till utredningsförslaget. De statliga remissmyndigheterna ställer sig, generellt sett, kritiska, i första hand till de föreslagna grunderna för meritvärderingen. Skolöverstyrelsen har framlagt ett fullständigt alternativ till utredningens förslag om tillsättningsprocedur.

Departementschefen

Efter att ha lämnat en kort sammanfattning av skolstyrelseutredningens förslag anför *departementschefen* följande.

Utredningens förslag rörande formerna för tillsättning av lärare och skolledare har inte lyckats samla remissmyndigheterna i samma utsträckning

som de i propositionen 1956: 182 redovisade förslagen rörande skolväsendets lokala och regionala ledning. Med hänsyn till skolväsendets utveckling anser jag det vara utomordentligt viktigt att motsättningarna kring denna fråga utjämnas. Riktpunkten vid mina överväganden av det föreliggande materialet har varit, att för riksdagen skall kunna läggas fram ett förslag till riktlinjer för tillsättningsförfarandet, vilket i möjligaste mån beaktar de *sakliga* synpunkter, som från olika håll framförts i frågan.

Den analys av hithörande problem, som skolstyrelseutredningen gjort, synes visa, att de motsättningar, som kommit till uttryck, är mera skenbara än verkliga och delvis grundade på förhållanden, som inte längre är aktuella. Vidare måste nu förutsättas, att förespråkarna för olika mer eller mindre reella intressen av en bestämd tillsättningsform böjer sig för den i detta sammanhang avgörande faktiska omständigheten, att en nioårig obligatorisk skola i kommunal regi skall upprättas. Denna reform kan inte förverkligas utan förändringar av bestående förhållanden, och detta gäller även om formerna för lärartillsättningen. Jag vill framhålla detta, då det i diskussionen visats en stark benägenhet från olika parter att fordra, att den för deras del bestående ordningen vid lärartillsättning icke får rubbas genom enhetsskolreformen.

Vad som beträffande lärartillsättningen och därmed sammanhängande frågor bör underställas riksdagen är, som jag nyss antytt, endast riktlinjer för förfarandet vid tjänstetillsättningen. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles närmare utforma reglerna för tillsättningsförfarandet i huvudsaklig överensstämmelse med av riksdagen godkända riktlinjer här för. För sammanhangets skull är det dock nödvändigt, att jag i det följande på vissa punkter berör frågor om detaljutformning.

När det gäller de allmänna principer, på vilka ett nytt tillsättningsförfarande bör grundas, har jag helt kunnat ansluta mig till utredningens uppfattning, att urvalet av sökande skall göras *objektivt*, att tillsättningen skall ske genom *s a m v e r k a n* mellan den lokala skolstyrelsen och ett överordnat statligt organ samt att förfarandet vid tillsättning av olika lärarkategorier så långt möjligt skall vara *e n h e t l i g t*. Jag skall närmast motivera mitt ställningstagande i dessa olika grundläggande hänseenden.

Frågan huruvida *objektivitetsprincipen* skall eller inte skall tillämpas vid lärartillsättningen är en kärnpunkt kring vilken diskussionen väsentligen rört sig. Det torde vara klart, att denna princip icke är förenlig med tillsättning genom val, såsom detta förfarande för närvarande är utformat vid folkskollärartillsättningen. En tillsättning på detta vis, generellt eller för vissa lärarkategorier, har emellertid från olika håll förordats i remissyttrandena från företrädare för kommunala synpunkter. Motiveringen för en sådan ståndpunkt är dels att skolstyrelserna därigenom anses bli garanterade ett säkert och slutligt inflytande på tillsättningarna, dels att ett sådant inflytande förmenas vara ett reellt intresse, sett från kommunal synpunkt. Det faktiska läget kan sägas ha blivit, att objektiva urvalsgrunder betraktats såsom oförenliga med lokalt inflytande. Detta betraktelsesätt är emellertid enligt min mening oriktigt, och det blir väl förklarligt endast om man dels med objektiv tillsättning menar, att hänsyn uteslutande skall tagas till vissa fasta, strikt formella befodringsgrunder, dels också förutsätter att lokalt inflytande skall innebära en rätt för den lokala styrelsen att — låt vara inom bestämda gränser, exempelvis ett förslag på tre —

fritt och slutgiltigt få bedöma de sökandes lämplighet. Jag delar emellertid skolstyrelseutredningens uppfattning, att en dylik tolkning av begreppet objektiv tillsättning är för snäv för att kunna praktiskt tillämpas och att sakskalet inte kan förebringas för ett fritt skön från en kommunal styrelses sida just vid lärartillsättningen till skillnad från andra tjänstetillsättningar av jämförbar natur.

Det har i olika sammanhang framhållits, att tillsättningen av lärare är ett intresse för kommunerna. Med hänsyn till kommunernas egenskap av huvudmän för väsentliga delar av skolväsendet är det naturligtvis så. Men det legitima intresse, som kommunerna härvid kan ha, sammanfaller enligt min uppfattning helt med statens, lärarnas och de enskilda målsmännens intresse, nämligen att den för en tjänst mest kvalificerade sökanden utses och att det i tillsättningsförfarandet inte finns något moment, som kan verka hindrande för dugliga aspiranter att söka tjänst, varhelst de så önskar. Detta förhållande motsäges inte av uppfattningen, att den mest kvalificerade sökanden bör utväljas under medverkan av den lokala skolstyrelsen. Om man således undviker att hårddraga begreppen, framstår objektiv tillsättning och lokalt inflytande inte alls som oförenliga.

Innan jag går vidare in härpå, skall jag dröja något vid vad som i detta sammanhang bör förstås med objektiv tillsättning eller objektivt urval. Enligt min mening måste därmed avses, att prövningen av de sökandes meriter skall vara *saklig* och *oväldig* och inte kunna ge rum för hänsynstagande till ovidkommande omständigheter, d. v. s. omständigheter utan betydelse för sökandes möjligheter att fullgöra de uppgifter, som är förknäpade med tjänsten. Hit hör givetvis i princip politisk och religiös åskådning och andra mera privatbetonade omständigheter. En objektiv tillsättning måste också innebära att sökande, var han än söker tjänst inom sitt arbetsområde, blir bedömd på samma sätt med undantag naturligtvis för sådana variationer i bedömningen, som kan betingas av smärre olikheter i de skilda tjänsternas innehåll eller av speciella lokala, på tjänsten inverkan omständigheter. Därför förutsätter objektiv tillsättning i regel att det finns vissa normerande bestämmelser, enligt vilka sökandes meriter skall bedömas, s. k. befodringsgrunder. Såsom framgår av redogörelsen för rådande förhållanden gäller för närvarande dylika befodringsgrunder vid tillsättning av flertalet kategorier lärartjänster. Beträffande folkskolans lärare behöver emellertid befodringsgrunderna endast följas vid upprättande av förslag, medan de vid de högre kommunala skolorna och de allmänna läroverken skall vara utslagsgivande för tillsättningen. Objektivitetsprincipen har således icke varit avgörande, när förfarandet vid folkskol-lärartillsättningen konstruerades.

Vad ett kommunalt inflytande vid lärartillsättningen beträffar, vill jag först konstatera, att ett sådant, med hänsyn till undervisningsväsendets ställning som en samhällsangelägenhet av fundamental vikt och den därmed sammanhängande naturen hos lärartjänsterna, icke kan motiveras utifrån någon annan synpunkt än den, att det skall bidra till att ge en ledig tjänst den mest kvalificerade innehavaren. Inom dessa gränser är det kommunala inflytandet givetvis av stor betydelse. Att gå längre och inordna den framtida lärartillsättningen under de kommunala maktbefogenheterna och alltså ge kommunal myndighet en rent diskretionär prövningsrätt synes inte motiverat då, som jag nyss betonade, det inte finns något speciellt, i egentlig mening kommunalt intresse, som endast kan tillgodoses genom en dylik prövningsrätt.

Vid remissbehandlingen av utredningens förslag har i inte så få fall framhållits, att om valförfarandet icke kan bibehållas generellt, skillnad bör göras vid tillsättning av olika lärarkategorier, varvid det nuvarande valförfarandet bör bestå för de lärargrupper, som för närvarande är underkastade ett sådant. Som motivering härför anföres, att kommunerna bör bibehållas vid åtminstone det inflytande de nu har, när det gäller lärartillsättning.

Jag är emellertid också på denna punkt helt ense med skolstyrelseutredningen och anser inte, att det i förevarande hänseende kan förebringas några skäl att göra skillnad mellan olika lärarkategorier. Det förhållandet, att en viss lärarkategori av enbart historiskt betingade orsaker ännu tillsättes genom val, är enligt min mening inte tillräcklig anledning att i någon utsträckning bibehålla detta förfarande som en för lärartillsättningen även i fortsättningen utmärkande undantagsföreteelse.

Sedan jag sålunda ansett mig böra fastslå, att det fundament, på vilket ett nytt tillsättningsförfarande bör grundas, är att urvalet av sökande till lärartjänst sker objektivt, övergår jag till urvalsgrunderna och därefter till frågan om formerna för den lokala medverkan vid tillsättningen.

I diskussionen om tillsättning av allmänna tjänster understrykes ofta att befordringsgrunderna skall vara »förtjänst och skicklighet» i enlighet med stadgandet i § 28 regeringsformen. Utredningen har i sitt betänkande ägnat detta stadgande särskild uppmärksamhet (s. 408 f.). Jag hänvisar därtill och inskränker mig i detta sammanhang till att i anslutning till vad utredningen anfört framhålla, att »förtjänst» allmänt torde tolkas såsom antalet tjänsteår och »skicklighet» såsom teoretisk kunskap och förmåga att fullgöra de ifrågakommande uppgifterna, samt att nämnda grundlagsstadgandes viktiga innebörd torde vara, att sökande vid tillsättningen av tjänst hos det allmänna skall bli föremål för en strängt saklig bedömning, som utesluter godtycke. Vad jag i det föregående kallat för objektiv tillsättning sammanfaller således helt med andan i ifrågavarande grundlagsstadgande. I vissa fall — det gäller beträffande tillsättningen av flertalet lärarkategorier — har innebörden av förtjänst och skicklighet närmare angivits i särskilda befordringsgrunder. De är vid lärartillsättningen kort uttryckt undervisningsskicklighet, examensbetyg samt antalet tjänsteår. Jag har i det föregående närmare redogjort härför och för de vägledande normer för en poängmässig värdering av sökandes meriter, som angivits beträffande folkskollärartillsättningen.

I fråga om grunderna för urvalet vid tillsättning av ordinarie lärartjänst kan jag i allt väsentligt ansluta mig till skolstyrelseutredningens tankegångar, och jag anser, att utredningens förslag härutinnan med vissa jämkningar bör läggas till grund för bestämmelser i ämnet.

Utredningen har föreslagit, att normerande anvisningar för meritvärderingen av principiellt samma slag som kommit till användning vid folkskollärartillsättningen, utarbetas för tillsättning av lärare i läroämnen, övningslärare och, så snart möjligheter därtill finns, yrkeslärare. I en vid betänkandet fogad promemoria, kompletterad med en särskild skrivelse i ämnet, har utredningen framlagt utförliga förslag till anvisningar för meritvärdering vid ansökan till tjänster i läroämnen. Utredningens mening är att vid tillsättningen den inbördes ordningen mellan de sökande skall fastställas på grundval av i första hand siffermässigt bedömbara faktorer (undervisnings-

skicklighet, lärarexamina och tjänstår) enligt nämnda anvisningar men med hänsynstagande jämväl till meriter, vilka utan att kunna poängvärderas likväl antingen anknyter till sökandes lärarutbildning eller allmänt sett är av betydelse för hans lärarverksamhet. Till den förra gruppen anser utredningen böra hänföras andra examina än som är direkt avsedda för den sökta tjänsten, avlagda prov, pedagogiskt och allmänt vetenskapligt skriftställarskap samt kvalificerad vidareutbildning såsom fortsatta studier och kurser eller studieresor av större omfattning. Till den andra gruppen bör enligt utredningens mening hänföras exempelvis lärares arbete som ungdomsledare, insatser inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, medborgarliga förtroendeuppdrag och uppdrag inom föreningslivet.

Utredningen anser, att alla de meriter och egenskaper som kan komma under saklig bedömning skall beaktas, då det skall fastställas vem som är främst till ledig tjänst. Därvid skall hänsyn även kunna tas till ett föreliggande speciellt behov av att till viss tjänst erhålla en innehavare med särskild utbildning eller särskilda insikter, t. ex. utbildning för undervisning i hjälpklass eller behörighet att undervisa i engelska. Enligt utredningens sätt att se är det således från skolans synpunkt självklart, att en skolstyrelse skall äga rätt att vid bedömningen av sökandes meriter värdera den sökande högst, som med goda förutsättningar i övrigt att fylla tjänsten bäst kan fylla det speciella behov, som en skola kan ha. Med hänsyn till de föreliggande behoven av klasslärare med behörighet att undervisa i engelska eller handha hjälpklassundervisningen och till den bristsituation, som nu är för handen, anser utredningen, att en kommun, som har behov av sådana lärare, skall äga fästa stor vikt vid om sökande har dessa kvalifikationer eller icke. Utredningen föreslår, att mellaninstansen skall äga pröva och medge en kommun rätt att vid ledigkungörande av tjänst meddela, att behov av lärare med t. ex. kompetens att undervisa i engelska eller i hjälpklass eller med särskilda förutsättningar att handha gymnastik- och idrottsundervisningen föreligger. Har så skett, bör sådan kompetens kunna bli av väsentlig betydelse vid meritvärderingen.

Utredningen föreslår i det sammanhanget också, att lärartjänst inom det obligatoriska skolväsendet skall stå öppen i lika mån för manliga som kvinnliga sökande, såvida inte mellaninstansen av särskilda skäl medgivit undantag från denna regel.

Sammanfattningsvis framhåller utredningen, att det såväl i lärarens som i skolans intresse bör finnas en möjlighet för en skolstyrelse att få fästa skäligen vikt vid att sökande genom vidareutbildning, genom särskilda insatser för skolväsendet eller folkbildningsarbetet eller i kultur- och samhällslivet i övrigt visat aktivitet och intresse för skolfrågor och närstående problemställningar. Man skall således inte binda tillsättningsmyndigheterna så hårt vid ett automatiskt verkande poängsystem, att möjligheterna att lägga en helhetssyn på läraren elimineras.

Några preciserade anvisningar för hur bedömningen från denna sistnämnda synpunkt skall ske, anser utredningen det vara en motsägelse i sig självt att försöka utforma.

Mot utredningens förslag att medborgarliga förtroendeuppdrag och uppdrag i allmänhet inom föreningslivet skulle kunna tillgodoräknas sökande som merit för lärartjänst har vid remissbehandlingen riktats kritik. Enligt min uppfattning tyder visserligen framstående verksamhet i allmänna värv

regelmässigt på en sådan samhällsorientering och sådana andra egenskaper, som är värdefulla även då det gäller att fullgöra en fostrargärning i skolans tjänst. Likväl anser jag, att insatser på här avsedda områden inte har sådant direkt samband med själva lärarverksamheten att de bör uppställas som formlig merit vid tjänstetillsättning. Ett dylikt samband anser jag däremot föreligga när det gäller arbete som ungdomsledare och insatser inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Utredningen framhåller, att en skolstyrelse vid meritbedömningen bör få fästa skäligen vikt vid andra faktorer än sådana som kan direkt avspeglas i en poängsammanställning. En sådan rätt bör emellertid inte endast tillkomma skolstyrelsen utan vilken tillsättningsmyndighet som helst. Utredningen använder också uttrycket »tillsättningsmyndighet», när den hävdar, att ett automatiskt verkande poängsystem inte får verka så bindande, att det eliminerar möjligheterna för den tillsättande att lägga en helhetssyn på läraren. Denna utredningens senast anförda uppfattning delar jag så långt, att jag anser att anvisningar för en poängmässig värdering av de sökandes meriter endast skall vara ett hjälpmedel, som skall tjäna syftet att underlätta fastställandet av ordningen mellan de sökande på såvitt möjligt enhetliga och rättvisa grunder. Jag finner det ligga i sakens natur, att tillsättningsmyndigheten vid bedömningen av de sökande skall äga ta i beaktande på annat sätt än genom betyg klart dokumenterad skicklighet och lämplighet för den tjänst det gäller. Utredningen har uttalat, att det enligt dess mening som regel torde förhålla sig så, att den formellt mest meriterade läraren också är den reellt mest kompetente. Det finns all anledning antaga, att det förhåller sig på detta sätt, men jag anser liksom utredningen, att denna omständighet inte motiverar att låta en mekaniskt verkande poängberäkning ensam bli utslagsgivande vid lärartillsättningen. Å andra sidan följer av vad jag sagt om kravet på objektiv tillsättning, att den poängmässigt fastställda inbördes ordningen inte godtyckligt får frångås. En avvikelse bör kunna ske, när en poängmässigt sett inte alltför underlägsen medsökandes övriga meriter är betydande eller det genom faktiska insatser är dokumenterat, att en sådan sökandes skicklighet är väsentligt större än vad som framgår av vid tidigare tidpunkt erhållna betyg. Vidare finner jag det rimligt, att en dylik avvikelse må ske, där det klart kan visas, att tjänstens beskaffenhet och med denna förenade uppgifter gör en poängmässigt underlägsen sökande mest skickad att besätta den. Fall av sistnämnda art kan förutses komma att föreligga företrädesvis vid tillsättning av klasslärartjänster, vilket utredningen särskilt framhållit, samt vid tillsättning av yrkeslärartjänster.

Utredningens förslag att lärartjänst inom det obligatoriska skolväsendet som regel skall stå öppen för både manliga och kvinnliga sökande föranleder inte i och för sig någon erinran från min sida. Jag vill därvidlag endast understryka, att grundsatsen om lika behörighet till befordran för män och kvinnor — vilken ju sedan 1945 gäller för statstjänst — i princip bör gälla lärar- och skoledartjänster inom hela det statsunderstödda kommunala skolväsendet. Rätten att med hänsyn till speciella förhållanden besluta om undantag, innebärande att viss tjänst förbehålles för endast män eller endast kvinnor, torde böra ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, på länskolnämnd.

Med beaktande av vad jag här anført, bör bestämmelser rörande grunderna för urvalet vid tillsättning av lärartjänst utarbetas i huvudsak enligt utredningens förslag.

De principer, som jag nu givit min anslutning, anser jag vara giltiga oavsett om tillsättningsmyndigheten är lokal, regional eller central. I den mån de på ett tillfredsställande sätt kan vinna tillämpning, bör det således i och för sig vara utan betydelse, om den tillsättande myndigheten är av det ena eller det andra slaget. För att urvalet skall bli sakligt riktigt är det emellertid av vikt, att alla för tillsättningen relevanta synpunkter framkommer, innan beslut fattas. Detta kan icke ske utan medverkan i en eller annan form från skolstyrelsens sida. Jag kommer därmed över på frågan om hur själva tillsättningsproceduren bör utformas och ämnar först diskutera hur det bör ske just med hänsyn till det lokala inflytandet på lärartillsättningen.

Med utgångspunkt i att skolväsendet i enlighet med skolreformens anda bör bli en angelägen kommunal uppgift, säger skolstyrelseutredningen, att den funnit det vara konsekvent och naturligt att principiellt lägga ansvaret för lärartillsättningen i första hand på de lokala skolstyrelserna och inte inskränka dessas uppgifter till att allenast avge förord eller yttrande. Samtidigt har utredningen emellertid bestämt förordat objektiva grunder för urvalet och avvisat varje möjlighet att därvid låta det fria skönet spela in. Vad utredningen åsyftat kan därför — såsom framgår av den föreslagna tillsättningsproceduren, där ju det faktiska avgörandet lägges i mellaninstansens eller Kungl. Maj:ts hand — inte ha vidare innebörd än att hänsyn vid tillsättningen skall tagas till de kommunala skolstyrelsernas sakligt grundade synpunkter.

Med en dylik uppfattning om urvalsgrunderna blir frågan om själva proceduren vid tillsättningen en lämplighetsfråga, vilket, som jag nyss framhöll, i princip också gäller om valet mellan lokal, regional eller central tillsättningsmyndighet. I praktiken måste man emellertid vid detta senare val räkna med att ju större erfarenhet och ju bättre tillgång på kvalificerad personal den tillsättande myndigheten har, desto bättre garantier vinnes för att nå målet — en objektiv tillsättning.

Om man betraktar skolstyrelseutredningens förslag, kan det vara svårt att avgöra vilken myndighet som skall anses som den tillsättande. Enligt utredningens förslag skall skolstyrelsen visserligen utfärda förordnande för den till tjänsten utsedde, men det slutliga avgörandet av tjänstetillsättningen måste anses ligga hos de överordnade myndigheterna. Med den utgångspunkt utredningen haft, nämligen att urvalet av sökande skall vara objektivt, är det naturligtvis i och för sig utan betydelse, vilken myndighet som betraktas såsom den tillsättande. Men det synes som om utredningen gjort sig skyldig till en motsägelse såtillvida som den knappast konstruerat ett tillsättningsförfarande i överensstämmelse med sin deklaration att ansvaret för lärartillsättningarna i första hand skall ligga på de lokala skolstyrelserna och att dessa skall ha vidare uppgifter än att avge förord eller yttrande. Möjligen har utredningens tanke varit, att ett preliminärt beslut från skolstyrelsens sida skulle binda länskolnämnden hårdare än om styrelsen endast avgav förord. En sådan tankegång är dock icke förenlig med principen om det objektiva urvalet vilket, om man tillmäter detta ett avgörande värde, givetvis inte får till någon del elimineras genom ett tillsättningsförfarande, som på grund av en viss inneboende tröghet försvårar tillämpningen av objektivitetsprincipen.

En befogenhet för skolstyrelsen att utfärda förordnande för tillsatt

lärare anser jag, med det av utredningen föreslagna tillsättningsförfarandet i övrigt, vara utan praktisk betydelse från kommunal synpunkt.

Den form för samverkan mellan den kommunala skolstyrelsen och överordnad statlig myndighet, som skulle bestå i att styrelsen fattade ett preliminärt tillsättningsbeslut och hade till uppgift att utfärda förordnande för den tillsatte, synes således mot bakgrunden av den för utredningen och mig gemensamma ståndpunkten beträffande urvalsprinciperna inte vara förenad med några fördelar, som uppväger de av remissmyndigheterna påvisade tekniska brister, vilka är förbundna med den av utredningen föreslagna tillsättningsproceduren. Det syfte man skulle nå enligt utredningens förslag om preliminärt beslut från styrelsens sida, kan man enligt min mening — beroende på bestämmelsernas utformning och tillämpning — nå lika väl genom att styrelsen till länskolnämnden avger förord för sökande. Förlägger man tillsättningsbeslutet till nämnden, blir tillsättningsförfarandet avsevärt förenklat, varjämte vissa andra betydande fördelar uppnås. Jag skall återkomma härtill sedan jag ytterligare något uppehållit mig vid de moment i den av utredningen föreslagna tillsättningsproceduren, som främst kritiserats vid remissbehandlingen.

Jag har redan anslutit mig till utredningens uppfattning, att tillsättningsförfarandet så långt möjligt bör vara gemensamt för enhetsskolans olika lärarkategorier samt för lärarna i de skolformer, som löper parallellt med denna och i princip lyder under den gemensamma skolstyrelsen. Skolöverstyrelsen, som också starkt understrukt vikten av att lärartillsättningen sker så enhetligt som möjligt, har emellertid samtidigt ifrågasatt, om inte en tillsättning genom skolstyrelsen, så som utredningen avsett, skulle göra det nödvändigt med en särskild tillsättning av ordinarie lärare vid de statliga realskolorna, enär det vore tveksamt om dessa lärare såsom statstjänstemän, vilka tillsättes medelst fullmakt, kunde tillsättas av en kommunal styrelse. Vid övervägande av denna fråga har jag kommit till den uppfattningen, att det från skilda synpunkter skulle vara olämpligt att låta en kommunal styrelse tillsätta dylika lärare. Ett tillsättningsförfarande av utredningens modell skulle således inte kunna omfatta tillsättningen av ordinarie lärare vid de statliga realskolorna under övergångstiden. Detta anser jag vara en brist i förslaget då, som skolöverstyrelsen understryker, ett dualistiskt förfarande skulle medföra en olycklig klyvning av lärarkåren och skapa svårigheter för enhetsskolan.

Denna brist är emellertid inte den enda. De av utredningen föreslagna möjligheterna för sökande att anföra besvär över en av länskolnämnden fastställd rangordning synes ägnade att inge betänkligheter. Skolöverstyrelsen, som bestämt avstyrker, att tillsättningsförfarandet skall inrymma fastställande av en rangordning mellan sökande och besvärmöjligheter över en sådan rangordning, framhåller, som det synes med rätta, att besvär utan relevans för det aktuella tillsättningsärendet i så fall skulle komma att anföras i stor utsträckning. Enligt min mening finns det ej tillräcklig anledning att belasta proceduren med moment, som i varje fall innebär mycket stora risker för besvärliga komplikationer på grund av onödiga besvär och eventuella ändringar i en rangordning, ändringar, vilka i och för sig inte alls behöver påverka själva tillsättningen.

En viktig detalj, som kommit att spela en stor roll i diskussionen om tillsättningsförfarandet, är i vilken omfattning det kan erbjudas sökande att utan inskränkningar anmäla sig till flera samtidigt lediga tjänster och

därvid, om han skulle vara mest meriterad till mer än en tjänst, välja den han helst vill ha. Denna sida av tillsättningsförfarandet är huvudsakligen av betydelse vid tillsättning av lärare i läroämnen. Av skäl, som vid remissbehandlingen klart påvisats, är det av stort värde såväl för skolväsendet som för den enskilde läraren, att nämnda möjligheter finns. Skolstyrelseutredningen har varit väl medveten om detta förhållande. Beträffande tillsättningen av klasslärare synes förslaget innebära status quo i detta hänseende, medan det beträffande tillsättningen av lärare i läroämnen innebär förändringar, som för huvuddelen av dessa lärare avgjort kan sägas vara till det sämre, eftersom ansökningsrätten föreslås begränsad till fyra län. I synnerhet vid knapp tillgång på lärare är det ett för hela skolväsendet och i synnerhet för skolorna på mindre eftertraktade orter betydande intresse, att rätten att samtidigt söka flera tjänster inte är begränsad. Då skolstyrelseutredningen själv funnit det nödvändigt att med det förfarande den föreslagit begränsa de akademiskt utbildade lärarnas ansökningsrätt till högst fyra län — något som enligt min övertygelse skulle vålla olägenheter vid tillsättningarna och ytterligare förvärra en redan besvärlig rekryterings-situation för skolorna i vissa delar av landet — finner jag häri ytterligare ett starkt skäl att söka en annan lösning av procedurfrågan än den som utredningen anvisat. Jag vill här framhålla, att de nämnda olägenheterna skulle bestå — om än till en början mindre märkbara — även om man från utredningens tillsättningsförfarande undantog de statliga realskolornas lärare. För rekryteringen av försöksskolornas och senare enhetsskolornas lärare i läroämnen skulle förhållandena bli lika olämpliga.

De väsentliga invändningar, som jag sålunda anser kunna resas mot utredningens förslag, har samtliga sin grund i att den lokala skolstyrelsen skulle utfärda förordnande för tjänst innehavarna och i den meningen fungera som tillsättningsmyndighet.

Jag har tidigare såsom min uppfattning framhållit, att det vid ett objektivt förfarande inte är av principiell betydelse om tillsättningsmyndigheten är lokal, regional eller central. De invändningar mot en lokal tillsättningsmyndighet jag här anfört anser jag böra föranleda att lokal tillsättningsmyndighet inte väljes. Av tekniska skäl kan central myndighet inte komma i fråga, om förfarandet även skall omfatta tillsättningen av låg- och mellanstadiernas stora lärargrupper. Vidare kan mot en centraliserad tillsättning invändas, att anhopningen av tjänster vid en fullt utbyggd enhetsskola, även om tillsättningen endast skulle gälla lokala tjänsterna i läroämnen, antagligen skulle framtvinga ett mekaniserat tillsättningsförfarande vid vilket befogad hänsyn knappast skulle kunna tagas till lokala synpunkter.

Det återstående alternativet är en regional tillsättningsmyndighet — den av riksdagen i fjol beslutade länsskolnämnden. Beträffande mellaninstanstillsättning säger skolstyrelseutredningen själv, att en sådan från teknisk synpunkt skulle vara möjlig beträffande alla lärarkategorier och erbjuda vissa fördelar, vilka utredningen särskilt framhåller. Genom att tillsättningarna lyftes upp på ett regionalt plan skulle enligt utredningens egen mening också vinnas vissa garantier för ett urval enligt de principer utredningen anslutit sig till. Som skäl för att icke föreslå mellaninstansen som tillsättningsmyndighet, anför utredningen, att skolreformen syftar till en bättre skola och att vidgade befogenheter och ökat ansvar för skolans lokala målsmän skulle bidra till uppnäendet av detta syfte. Det är från

dessa utgångspunkter utredningen sagt sig vilja lägga ansvaret för lärartillsättningarna i första hand på de lokala skolstyrelserna och inte inskränka dessas befogenhet till att endast avge förord eller yttrande. För egen del kan jag emellertid, från den för utredningen och mig gemensamma utgångspunkten att urvalet av sökande skall vara objektivt, icke se den skillnad som utredningen tycks anse föreligga mellan å ena sidan att styrelsen avger förord till länskolnämnden, som därefter tillsätter tjänsten, och å andra sidan att styrelsen fattar ett preliminärt beslut, som underställes länskolnämnden, vilken därefter bestämmer vilken sökande styrelsen skall tillsätta. Det förefaller mig som om utredningen här fäst alltför stort avseende vid procedurens yttre form utan att tillräckligt beakta dess tjänlighet för det innehåll utredningen velat ge den. Resultatet har blivit ett omotiverat omständligt förfarande. En förenkling bör enligt min mening genomföras på så sätt att styrelsens preliminära beslut — med oförändrad innebörd i sak — utbytes mot ett väl motiverat förord och länskolnämndens i realiteten bindande prövning mot ett överklagbart tillsättningsbeslut. Därigenom skulle också vinnas, att adjunktstjänsterna i Ca 29 och ämneslärartjänsterna i Ca 27, oavsett vid vilken skolform de är placerade, inte behöfve tillsättas i särskild ordning.

Med dessa överväganden föreslår jag följande beträffande tillsättning av ordinarie lärare och lärare med däremot svarande anställning.

Grunderna för urvalet av sökande och förfarandet vid tillsättningen skall vara desamma beträffande samtliga lärarkategorier i *dels* enhetsskolan (försöksskolorna) och de kommunala yrkesskolorna, *dels* — så länge dessa skolformer består — folkskolan och de högre kommunala skolorna, *dels* ock de allmänna läroverken, utom vad gäller lektorerna, vilkas tillsättning icke beröres av mina här framlagda förslag. Lärartjänster vid sådan skola, som är eller förbundits med lärarutbildningsanstalt, skall dock undantagas från det i övrigt enhetliga tillsättningsförfarandet.

Urvalet av sökande skall vara objektivt. Befodringsgrunderna skall, som jag tidigare förordat, i huvudsak överensstämma med dem som nu i flertalet fall gäller vid lärartillsättning. Anvisningar för meritvärderingen skall utarbetas enligt de grunder jag angivit.

Samtliga tjänster, utom de som enligt vad jag nyss sagt bör undantagas från det enhetliga förfarandet, skall tillsättas av länskolnämnden, sedan skolstyrelsen avgivit motiverat förord för en av de sökande eller förordat flera sökande i den ordning, styrelsen anser att de bör ifrågakomma till tjänsten. Skolstyrelsens förord skall icke kunna bli föremål för besvär på materiella grunder. Över länskolnämndens tillsättningsbeslut skall besvär kunna anföras hos Kungl. Maj:t av såväl sökande som skolstyrelsen. Lärarens rätt att samtidigt söka flera ledigförklarade tjänster skall icke vara begränsad till viss del av riket.

Ordinarie tjänst (utom lektorstjänst) vid sådan skola, som är eller förbundits med lärarutbildningsanstalt, skall tillsättas av skolöverstyrelsen, sedan skolstyrelsen avgivit förord och mellaninstansen yttrat sig i ärendet.

Tjänst vid kommunal skolform skall tillsättas medelst förordnande och vid statlig läroanstalt medelst fullmakt eller konstitutorial.

Jag vill slutligen beträffande tillsättningen av ordinarie lärare framhålla, att det föreligger ett särskilt problem beträffande yrkeslärarna i enhetsskolan och lärarna vid yrkesskolorna, såtillvida som dessa lärares anställ-

ningsformer inte närmare reglerats genom några av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser så att det klart framgår, vilka tjänster som är att betrakta som ordinarie eller som jämförbara med ordinarie tjänster enligt statliga avlöningsreglementen. Då jag nyss talade om ordinarie lärare och lärare med däremot svarande anställning, avsåg jag med de senare just yrkeslärare i enhetsskolan och lärare vid yrkesskolorna. Det torde beträffande dessa böra ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser om vilka förutsättningar som skall gälla för att befattning vid enhetsskola eller kommunal yrkesskola skall tillsättas såsom om fråga varit om i vanlig mening ordinarie tjänst. Som grundförutsättning härvidlag anser jag böra krävas att det gäller i statens pensionsanstalt eller på annat sätt pensionsreglerad befattning av sådan varaktighet och med sådan trygghet för innehavaren, att den med avseende på anställningsformen kan anses motsvara statligt reglerad ordinarie lärartjänst.

Beträffande tillsättningen av icke-ordinarie lärare kan jag här inskränka mig till att uttala min principiella anslutning till skolstyrelseutredningens förslag. Så långt det icke av praktiska eller andra skäl är olämpligt, bör skolstyrelsen således själv tillsätta icke-ordinarie lärare, varvid givetvis bör tillämpas samma urvalsgrunder som skall gälla vid tillsättning av ordinarie tjänst.

Utredningsförslagen rörande tillsättningen av skolledare bygger även de på objektivitetsprincipen, och själva procedurens grundregler överensstämmer med det föreslagna förfarandet vid tillsättning av ordinarie lärare. Skillnaden i sistnämnda hänseende är att skolstyrelsens preliminära beslut skall prövas av vederbörande överstyrelse i stället för av länskolnämnden. De av utredningen föreslagna befodringsgrunderna överensstämmer med de vid den nuvarande skolledartillsättningen vanliga.

Förslagen avser tillsättningen av skolchefer (skoldirektörer, förste rektorer och rektorer), rektorer vid enheter av den obligatoriska skolan, vid högre kommunala skolor, vid lokala kommunala yrkesskolor samt fristående statliga realskolor.

Beträffande urvalsgrunderna framhåller utredningen med rätta, att det i dessa fall på ett annat sätt än vid lärartillsättningarna blir fråga om att försöka bedöma de sökandes lämplighet. Enligt utredningens mening bör det i första hand ankomma på skolstyrelsen att bedöma de sökande från denna synpunkt och dess uppfattning därvid bör tillmätas stor betydelse. Å andra sidan framhålles som ett värde, att de centrala skolmyndigheternas erfarenhet och överblick kan komma till uttryck och tillgodogöres vid urvalet till skolledarbefattningarna.

Jag kan i det väsentliga ansluta mig till utredningens resonemang rörande skolledartillsättningen. Beträffande proceduren har jag emellertid funnit samma anledning till erinringar, som när det gällde förfarandet vid lärartillsättningen, och jag förordar därför motsvarande ändringar. Skolstyrelsens preliminära beslut, som skulle underställas central skolmyndighets prövning, och dess uppgift att utfärda förordnande bör följaktligen ändras till att styrelsen avger förord och att den centrala myndigheten utfärdar förordnande. Jag vill här understryka, att skolstyrelsens förord bör tillmätas särskilt stor vikt vid tillsättning av skolledarbefattningarna.

Utredningen hade tänkt sig att samverkan beträffande samtliga tjänster skulle ske mellan skolstyrelse och respektive överstyrelse. Jag bedömer det

emellertid som lämpligast, att skoldirektör under en övergångstid förordnas av Kungl. Maj:t. Detta ställningstagande anser jag motiverat med hänsyn till dessa tjänsters stora betydelse, vilket gör det högeligen önskvärt, att de i nuvarande brytningsskede på skolans område i möjligaste mån kan tillsättas oberoende av eventuella lokala skolpolitiska motsättningar och tillfälliga gruppintressen. Denna uppfattning från min sida rubbar givetvis inte det principiellt riktiga i skolstyrelseutredningens inställning, att skolstyrelsens sakligt grundade ställningstaganden regelmässigt bör bli avgörande vid tillsättningen. Den i särskild grad fria bedömning av lämpligheten, som blir nödvändig vid tillsättning av skoldirektörstjänst, fordrar emellertid en allsidig prövning av olika synpunkter, vilken på det för alla parter mest betryggande sättet torde kunna göras av Kungl. Maj:t, sedan såväl den lokala uppfattningen som den centrala skolmyndighetens mera fackbetonade synpunkter framlagts och kan vägas mot varandra.

Jag föreslår således, att skoldirektör förordnas av Kungl. Maj:t, sedan skolstyrelsen, som ledigförklarat tjänsten, avgivit förord för en av de sökande eller förordat flera sökande i angiven ordning samt vederbörande länskolnämnd, skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning yttrat sig i ärendet.

Förste rektor, rektor, som tillika är skolchef, rektor vid enhet av det obligatoriska skolväsendet, rektor vid högre kommunal skola samt rektor vid fristående statlig realskola föreslår jag skola förordnas av skolöverstyrelsen, sedan förord och yttrande avgivits av respektive skolstyrelse och länskolnämnd. Såvitt gäller förste rektor skall tillsättningsbeslut fattas efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning. Överstyrelsens tillsättningsbeslut skall kunna överklagas hos Kungl. Maj:t. Beträffande förordnande av rektor vid kommunal yrkesskola föreslår jag motsvarande förfarande, dock att förordnandet skall utfärdas av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Befordringsgrunderna skall i samtliga fall, i enlighet med utredningens förslag, vara insikter, erfarenhet och sådana egenskaper, som företrädesvis fordras för utövande av den skolledarbefattning det gäller.

Mot utredningens förslag att skolstyrelsen skall äga yttra sig över de sökande till rektorstjänst vid högre allmänt läroverk har jag ingen erinran.

Utskottet

De förslag rörande förfarandet vid tillsättning av lärare och skolledare, som Kungl. Maj:t framlagt i förevarande proposition, avser tillsättningen av samtliga kategorier ordinarie och icke-ordinarie lärare upp till och med 29 lönegraden vid folkskoleväsendet (försöksskolorna, enhetsskolan), de högre kommunala skolorna, de kommunala yrkesskolorna och de allmänna läroverken ävensom skolledarna vid dessa skolor samt de kommunala skolcheferna. Andra skolformer än de nämnda beröres inte av förslagen. Den enda lärarkategori vid nämnda skolor som undantagits är således lektorerna, vilkas tillsättning överhuvudtaget inte behandlats i detta sammanhang.

Departementschefen har framhållit, att övergången till enhetsskola inte kan genomföras utan förändringar i bestående förhållanden och att detta även gäller om de för närvarande mycket skiftande formerna för lärartillsättningen. Utskottet har också funnit, att de i propositionen framlagda förslagen innebär en sådan anpassning efter utvecklingen på skolans område i övrigt, som i det stora hela måste anses på ett tillfredsställande sätt tillgodose såväl skolans och det allmännas som de olika lärargruppernas intressen. Den viktigaste förändring, som avvägningen mellan olika tillsättningssystem medfört, är att de kommunala skolstyrelsernas hittillsvarande relativt stora frihet, när det gällt tillsättning av den obligatoriska skolans och än mer yrkesskolornas ordinarie lärare, ersatts av en rätt för skolstyrelsen att vid tillsättningen av *alla* lärare av nu ifrågavarande kategorier framlägga sina synpunkter och få dem prövade av den instans, som skall tillsätta lärarna enligt regeln att den mest meriterade sökanden skall utses. Sett från en annan synpunkt innebär förslagen den förändringen, att huvuddelen av de akademiskt utbildade lärarna i läroämnena, som för närvarande tillsättes helt utan medverkan från de kommunala skolstyrelsernas sida, blir underkastade ett visst kommunalt inflytande vid tillsättningarna.

De av såväl skolstyrelseutredningen som departementschefen angivna allmänna principerna, på vilka det nämnda förfarandet skall vila, nämligen att urvalet av sökande skall vara objektivt och att tillsättningen skall ske genom samverkan mellan den lokala skolstyrelsen och ett överordnat statligt organ, ställer utskottet sig obetingat bakom. Utskottet finner vidare departementschefens utförliga motivering för att tillsättningsbeslutet skall fattas av en överordnad statlig myndighet och ej av skolstyrelsen vara övertygande. Redan av dessa principiella ställningstaganden från utskottets sida följer, att utskottet avstyrker förslaget i motionen II: 494 att samtliga lärartjänster vid enhetsskolan skall tillsättas av vederbörande kommunala skolstyrelse.

Förslaget i nämnda motion motiveras med att det inte minst från psykologisk synpunkt skulle vara olyckligt att på det skolpolitiska planet nu beskära kommunernas självbestämmanderätt. Utskottet, som närmast ämnar beröra vissa spörsmål rörande grunderna för urvalet av sökande till lärar- och skollärdtjänster, vill i anslutning till den återgivna motiveringen först framhålla, att det i och för sig är riktigt att ett tillsättningsförfarande, där en högre myndighet utser tjänst innehavare efter förslag av den lokala skolstyrelsen, innebär, att det mått av diskretionär prövningsrätt som skolstyrelserna för närvarande har vid folkskollärartillsättningen försvinner. Med hänsyn till den ställning skolväsendet numera har såsom en samhällsangelägenhet av största vikt, kan utskottet emellertid ansluta sig till departementschefens uppfattning att något annat lokalt inflytande på lärar- och skollärdtillsättningen än ett sådant, som bidrager

till att ge en ledig tjänst den mest kvalificerade innehavaren, inte kan sakligt motiveras. Det ligger enligt utskottets mening i allas intresse att den uppfattningen vinner allmänt erkännande, att prövningen av sökandes meriter skall vara saklig och oväldig och inte kunna ge rum för hänsynstagande till omständigheter utan betydelse för sökandes möjligheter att fullgöra med tjänsten förenade uppgifter. För att nå detta syfte är det å andra sidan nödvändigt, att meritprövningen inte blir mekanisk utan att de lokala synpunkterna kan framföras i varje tillsättningsärende och att proceduren så utformas, att det blir möjligt att med tillfredsställande noggrannhet pröva och, där det befines sakligt motiverat, beakta dessa synpunkter. Detta gäller enligt utskottets mening beträffande alla de nu ifrågavarande lärar- och skolledarkategorierna, och detta krav på lokalt inflytande kan på betryggande sätt tillgodoses utan att tillsättningen, såsom i motionen II: 494 yrkats, sker genom vederbörande lokala skolstyrelse.

Departementschefen har beträffande urvalsgrunderna föreslagit, att normerande anvisningar för meritvärderingen av principiellt samma slag som nu användes vid tillsättning av folkskolans lärare skall utarbetas även för tillsättningen av andra lärarkategorier, så långt detta är möjligt, samt att dylika anvisningar för en poängmässig värdering av de sökandes meriter skall vara ett hjälpmedel vid fastställandet av den inbördes ordningen mellan sökande. Att tillsättningsmyndigheten vid bedömningen av de sökande skall äga ta i beaktande även på annat sätt än genom betyg klart dokumenterad skicklighet och lämplighet för den tjänst det gäller, finner utskottet liksom departementschefen vara självklart. Därvid bör dock, i motsats till vad skolstyrelseutredningen framhållit, medborgerliga förtroendeuppdrag och uppdrag i allmänhet inom föreningslivet inte få betraktas såsom meriter, då dylik verksamhet inte har sådant samband med lärartjänst, som utskottet anser vara nödvändigt för att verksamheten skall kunna utgöra ett plus för en i övrigt välmeriterad sökande. Ett sådant samband är däremot enligt utskottets mening klart, när det gäller t. ex. verksamhet som ungdomsledare och insatser inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Vad som enligt utskottets mening i detta sammanhang särskilt bör framhållas, är att en på grundval av betygspoäng bestämd inbördes ordning mellan sökande endast skall kunna frångås, då klara skäl härför föreligger. Huruvida anledning kan finnas att frångå resultatet av poängvärderingen torde i regel bli en fråga som den lokala skolstyrelsen i första hand får bedöma och i förekommande fall motivera. Utskottet vill därför i anslutning till departementschefens uttalande om att en avvikelse från poängvärderingen bör kunna ske med hänsyn till beskaffenheten av en viss tjänst, understryka vikten av att det av blivande bestämmelser i ämnet klart bör framgå, att det vid tillsättningen skall få fästas stor vikt vid om sökande kan fylla det särskilda behov, som en kommun kan ha av lärare med vissa speciella kvalifikationer, exempelvis att kunna handha undervisning i

engelska eller hjälpundervisning. Det bör också stå skolstyrelse fritt att om den så bedömer nödvändigt ånyo ledigförklara tjänst, då behov av en på visst sätt kvalificerad kraft föreligger och detta behov inte kan tillgodoses bland de vid första ledigförklarandet anmälda sökandena.

Då förtroendet för det nya tillsättningsförfarandet helt blir beroende av att de sökandes skicklighet blir bedömd så objektivt och så allsidigt som möjligt är, vill utskottet, ehuru det inte på någon punkt har funnit anledning till erinran mot vad departementschefen anfört rörande meritvärderingen, likväl ytterligare betona uppfattningen att den poängmässigt fastställda ordningen mellan sökande inte godtyckligt får frångås, men att en avvikelse från denna ordning skall kunna ske, exempelvis när en sökande med färre poäng än den medsökande, som i detta hänseende kommer främst, har betydande övriga meriter av det slag, departementschefen angivit, eller när det genom faktiska insatser på det pedagogiska området är dokumenterat, att en sådan sökandes skicklighet är väsentligt större än vad som framgår av vid en tidigare tidpunkt erhållna betyg.

Rörande själva utformningen av anvisningarna för meritvärderingen vill utskottet, i anslutning till vad i motionen II: 495 anförts om tjänstårens alltför stora betydelse vid meritvärderingen, uttala, att det synes utskottet nödvändigt, att det vid den översyn av de förefintliga anvisningarna för folkskollärartillsättningen, som utskottet förutsätter kommer att ske, och vid utarbetandet av nya anvisningar avseende andra lärarkategorier ägnas särskild uppmärksamhet åt frågan om vilken betydelse tjänståren skall tillmätas i merithänseende. Utskottet inser, att det är ett svårt och grannliga problem att rätt avväga värdet av den samlade yrkeserfarenheten, uttryckt i antal tjänstår, mot meriterna i lärarexamen. Det rådde också vid tillkomsten av de nuvarande anvisningarna år 1946 starkt delade meningar om det värde i merithänseende som föreslogs skola tillmätas och nu tillmätes tjänståren. Utskottet har emellertid observerat, att om man utgår från det nuvarande systemet vid folkskollärartillsättning, där fri valrätt föreligger mellan tre, och jämför med det nu föreslagna och av utskottet tillstyrkta förfarandet med tillsättning av den mest meriterade, tjänståren vid oförändrat poängvärde skulle komma att få ökad betydelse. Det bör därför enligt utskottets mening mycket noga övervägas, om inte en oförändrad avvägning av tjänstårens meritvärde i vissa fall skulle kunna komma att binda tillsättningsmyndigheten vid en formell befordringsgrund i en utsträckning som varken från lärarnas eller skolans synpunkt är önskvärd. Utskottet vill också erinra om läroverksstadgans bestämmelse, att då ordinarie lärare söker annan tjänst av samma slag som den han innehar och därvid kan räkna sig tillgodo en längre tjänstetid, skäligen hänsyn vid utnämningen bör tagas till behovet av yngre och friskare krafter för tjänstens bestridande.

Utskottets åberopande av sistnämnda bestämmelse innebär inte att utskottet därmed velat fastslå, att en likartad regel skulle vara lämplig i de nya tillsättningsbestämmelser, som erfordras, utan avser endast att vara en erinran om att då det gäller läroverken tillsättningsmyndigheten redan givits möjlighet att förhindra att tjänstaldern blir en dominerande befordringsgrund.

Utarbetandet av anvisningarna för meritvärdering vid folkskollärartillsättningen skedde på sin tid i nära kontakt med representanter för de då berörda lärarorganisationerna. I motionen II: 502 har hemställts, att anvisningar angående meritvärdering skall fastställas efter förhandlingar med vederbörande lärarorganisationer. Utskottet förutsätter att ändrade eller nya anvisningar rörande meritvärdering inte kommer att utfärdas utan att därav berörda lärarkärers synpunkter dessförinnan inhämtats och räknar således med att de av motionärerna i denna del framförda önskemålen kommer att bli tillgodosedda på lämpligt sätt.

I motionen II: 502 har också framhållits, att vid lärartillsättningen endast utbildnings- och yrkesmeriter såsom vid andra tjänstetillsättningar bör få spela in och att lärares beteende i privatlivet, vilket enligt gällande ordning betygsättes genom vitsordet i vandel i tjänstgöringsbetyget, inte kan räknas dit. Utifrån denna uppfattning har motionärerna hemställt, att vitsordet för vandel i lärarnas tjänstgöringsbetyg nu borttages. Utskottet förutsätter, att detta spörsmål kommer att uppmärksammas av de i anledning av den förra året beslutade skolstyrelsereformen särskilt tillkallade sakkunniga för översyn av skolförfattningarna. Utskottet vill emellertid framhålla, att det enligt utskottets uppfattning inte utan vidare bör dragas paralleller mellan lärarna och övriga tjänstemän i förevarande avseende. Det synes nämligen utskottet vara uppenbart, att en hedrande vandel är en grundläggande förutsättning för att en lärare med framgång skall kunna fullgöra sitt fostrande värv. Det bör därför noga beaktas om olägenheterna av vandelbetyget med skäl kan sägas vara sådana, att de väger upp önskemålet att det från samhällets sida på sätt som sker genom de nuvarande bestämmelserna gives ett direkt uttryck för krav på tillfredsställande vandel för lärarnas del.

Utskottet övergår härefter till frågan om *tillsättningsproceduren* och berör först frågan om de *ordinarie lärarnas* tillsättning.

Departementschefen har anslutit sig till skolstyrelseutredningens av bland annat skolöverstyrelsen delade uppfattning att förfarandet vid tillsättningen av olika lärarkategorier så långt möjligt bör vara *enhetligt*. Departementschefen har vidare uttalat, att i den mån kravet på objektiv tillsättning — inneslutande möjligheten att få lokala synpunkter på de sökande prövade — kan tillgodoses, det i och för sig är utan betydelse om tillsättningsmyndigheten är lokal, regional eller central. Med utgångspunkt i att förfarandet så långt möjligt skall vara *enhetligt*, har departementschefen förordat, att

med ett undantag samtliga ordinarie lärare vid de inledningsvis angivna skolformerna skall tillsättas av vederbörande länskolnämnd, sedan den lokala skolstyrelsen avgivit förord. Undantaget utgöres av lärare vid sådan av de ifrågavarande skolorna, som är eller förbundits med lärarutbildningsanstalt, d. v. s. för närvarande allmänt läroverk, där egentlig lärarkurs är anordnad, samt med lärarhögskola samverkande läroverk. Nu ifrågavarande lärare vid sistnämnda skolor skall enligt Kungl. Maj:ts förslag tillsättas av skolöverstyrelsen, sedan skolstyrelsen avgivit förord och länskolnämnden yttrat sig i ärendet.

Vid sin granskning av propositionen i denna del har utskottet haft att taga ställning till vissa yrkanden i motionerna I: 399 och II: 503 samt II: 504. I de båda förstnämnda, likalydande motionerna föreslås, att tillsättningen av ämneslärare i teoretiska läroämnen skall verkställas av skolöverstyrelsen efter förord av vederbörande kommunala skolstyrelse. I sak samma förslag återfinnes som förstahandsyrkande i motionen II: 504, i vilken även hemställes — i andra hand — att ordinarie lärare i läroämnen i befordringslönegraderna Ca 29 och Ca 27 skall tillsättas av skolöverstyrelsen.

Skälen för de motionsvis föreslagna ändringarna är i båda fallen i huvudsak desamma. Tillsättning genom länskolnämnderna anses icke erbjuda garantier för en tillräckligt sakkunnig och objektiv bedömning av akademiskt utbildade lärares meriter, särskilt sådana som rör skriftställarskap av vetenskaplig eller pedagogisk art. Vidare framhålles, att den rätt att söka samtidigt lediga tjänster över hela landet, som skall tillkomma lärarna, kommer att medföra betydande olägenheter vid en regional tillsättning, medan situationen vid central tillsättning i detta hänseende skulle bli helt annorlunda och förmånligare.

Utskottet har redan givit sin anslutning till tanken att en högre instans än den lokala skolstyrelsen skall tillsätta de ordinarie lärartjänsterna. Departementschefen har nämligen enligt utskottets mening klart visat de praktiska fördelar som i administrativt hänseende vinnes, om man frångår skolstyrelseutredningens förslag att själva tillsättningsbeslutet formellt skall fattas av de lokala styrelserna och i stället låter det fattas av den överordnade instans som — enligt såväl utredningens som departementschefens mening — ändå skall pröva styrelsens synpunkter i varje tillsättningsärende. Medan utredningen ansåg sig böra föreslå ett särskilt tillsättningsförfarande för lärare i 29 lönegraden, har departementschefen genom att förlägga själva tillsättningsbeslutet hos länskolnämnderna också ansett sig kunna föreslå ett även dessa tjänster omfattande förfarande.

Sistnämnda förhållande betraktar utskottet som en vinst, då det enligt dess mening är av värde att alla lärarkategorier inom den blivande enhetskolan kan tillsättas enligt samma grunder och enligt ett för dem alla

gemensamt förfaringssätt. Därigenom undanröjes en väsentlig anledning till uppspaltning av enhetsskolans lärarkår i olika grupper.

Skolstyrelseutredningen säger sig ha noga prövat om endast centralt tillgänglig kompetens skulle vara i stånd att tillfredsställande bedöma de spörsmål, som kan uppkomma vid tillsättning av lärare på det nuvarande realskolestadiet. Utredningen, som funnit, att så vid det överväldigande flertalet tillsättningar inte är eller kan antagas bli fallet, erinrar också om erfarenheterna av den för närvarande rent lokala tillsättningen av adjunkter och ämneslärare vid de högre kommunala skolorna, vilka erfarenheter säges peka i samma riktning. Vid prövningen av denna fråga har utskottet för sin del inte funnit anledning att frångå den av såväl utredningen som departementschefen omfattade meningen att länskolnämnderna skulle vara skickade att bedöma jämväl sökande till lärartjänster för akademiskt utbildad arbetskraft. Ehuru det kan synas gälla ett självklart förhållande, vill utskottet dock i detta sammanhang erinra om att den regionala skolmyndigheten kan och bör hänvända sig till skolöverstyrelsen och inhämta dess synpunkter, därest i tillsättningsärendet skulle uppkomma spörsmål, som anses fordra speciell, i överstyrelsen representerad sakkunskap för att kunna riktigt bedömas.

Då vidare en central tillsättning av lärarna i läroämnena på grund av dels bristande lokalkännedom i en sådan instans och dels ärendehanteringen vid en fullt utbyggd enhetsskola skulle äventyra möjligheterna att få lokala synpunkter tillfredsställande prövade, kan utskottet inte ansluta sig till de yrkanden om speciell tillsättningsprocedur för de ordinarie lärarna i läroämnena, som framförts i motionerna I: 399, II: 503, eller för vissa av dessa lärare såsom yrkats i motionen II: 504.

Beträffande förfarandet i övrigt har utskottet uppmärksammat, att Kungl. Maj:ts förslag att lärare skall vara oförhindrad att över hela riket söka samtidigt ledigförklarade tjänster kan medföra komplikationer och komma att kräva tidsödande kommunikationer mellan olika länskolnämnder, i synnerhet om försök skall göras att låta lärarna i läroämnena förena denna rätt med en obegränsad rätt för sökande att välja bland de tjänster till vilka de är mest meriterade. Redan gentemot skolstyrelseutredningens förslag angående lärares rätt att söka flera tjänster samtidigt, vilket dock innebar en begränsning till högst fyra län, framfördes kritik från kommunalt håll. Hur det nu i propositionen föreslagna systemet i praktiken kommer att fungera torde emellertid inte kunna säkert bedömas utan erfarenhetsunderlag. Skulle det efterhand visa sig, att den obegränsade ansökningsrätten begagnas i en utsträckning, som medför administrativa olägenheter utan att några för skolväsendet tydliga fördelar kan påvisas, synes, utan att någon begränsning av ansökningsrätten vidtages, systemet med rätt för sökande att välja tjänst bland dem till vilka han är mest meriterad böra tagas under omprövning.

I anslutning till de senast framförda synpunkterna vill utskottet uttala, att utskottet ifrågasätter, om inte större fördelar skulle vinnas med fyra tillsättningsperioder årligen, såsom skolstyrelseutredningen föreslagit, än med två som skolöverstyrelsen förordnat. Det synes nämligen utskottet vara klart, att antalet på en gång lediga tjänster måste bli färre och olägenheter-
na av en oinskränkt ansökningsrätt mindre, om tillsättning sker vid fyra tillfällen under året än om den koncentreras till två tillfällen.

Vad departementschefen i övrigt anfört rörande själva proceduren vid lärartillsättningen föranleder inte något uttalande från utskottets sida. Inte heller har utskottet funnit anledning till erinran mot förslaget att *icke-ordinarie lärare*, i den mån praktiska skäl inte lägger hinder i vägen, skall tillsättas av de lokala skolstyrelserna enligt de grunder departementschefen angivit.

Innan utskottet övergår till frågan om skoledartillsättningen, vill utskottet till behandling upptaga förslaget i motionen II: 502 att ordinarie lärare vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, folkskolan och enhets-
skolan (försöksskolorna) skall tillsättas genom fullmakt.

I fråga om vilka anställningsdokument som i olika fall skall användas vid lärartillsättningen har departementschefen endast gjort det kortfattade uttalandet, att tjänst vid kommunal skolform skall tillsättas medelst förordnande och vid statlig läroanstalt medelst fullmakt eller konstitutorial, d. v. s. att någon förändring av vad som nu gäller i detta hänseende inte är avsedd. Som motiv för den motsatta uppfattningen anför motionärerna, att tillsättning genom fullmakt skänker läraren större trygghet i anställningen och ger honom en självständig ställning mot obehöriga påverkningar. Enligt motionärerna är det vidare uppenbart att läroverkslärarkåren sätter stort värde på fullmaktstillsättningen, och det förutsattes, att övriga lärare med tillfredsställelse skulle se, att tillsättning medelst förordnande utbyttes mot tillsättning med fullmakt.

Då det alltjämt synes råda oklarhet om de olika anställningsdokumentens innebörd och användning, vill utskottet, som avstyrker bifall till förevarande motionsvis framställda yrkande, i samband med detta sitt ställningstagande framhålla följande.

Befattningshavare, som tillsatts medelst fullmakt, kan endast avskedas från sin tjänst av domstol. Fullmakt användes huvudsakligen när det gäller statliga tjänster. Såvitt utskottet har sig bekant förekommer fullmakt i fråga om icke-statliga tjänster endast vid tillsättning av borgmästare och rådmän, vissa läkare samt präster. Beträffande statstjänstemännen gäller merendels att befattningshavare i 24 och högre lönegrader på löneplan I tillsattes genom fullmakt och övriga medelst konstitutorial. Inom de statliga affärsdrivande verken förekommer inte fullmaktstjänster. Kungl. Maj:t bestämmer beträffande ordinarie statliga tjänster om tillsättningen skall ske medelst fullmakt eller konstitutorial.

Utskottet har inte anledning att göra någon värdering av det gällande grundlagsstadgandet om fullmaktens innebörd (RF § 36), men då det nu motionsvis ifrågasatts att utsträcka dessa bestämmelser till en mycket stor grupp kommunala tjänster i lönegrader under de statliga tjänster, vid vilka fullmakt kommer till användning, vill utskottet erinra om att riksdagen i skrivelserna 1942: 475 och 1946: 261 hos Kungl. Maj:t anhållit om revision av §§ 35 och 36 RF, varvid i konstitutionsutskottets memorial 1942: 18 och utlåtande 1946: 16 framhållits statsmakternas behov av större rörelsefrihet på förevarande område än § 36 RF nu medger. I motioner till 1948 års riksdag (FK 106 och AK 176) begärdes ånyo utredning om revision av §§ 35 och 36 RF, varvid konstitutionsutskottet (utlåtande nr 12) understök angelägenheten av att den två gånger tidigare av riksdagen begärda utredningen verkställdes.

Det förhållandet att riksdagen sålunda satt i fråga lämpligheten av fullmaktsinstitutets nuvarande utformning för moderna förhållanden talar enligt utskottets mening starkt mot bifall till motionärernas förevarande yrkande. Utskottet vill också understryka vad som i propositionen redan sagts, nämligen att det endast är rent teoretiskt sett som fullmakten ger större anställningstrygghet än den nuvarande kommunala anställningsformen för exempelvis ordinarie folkskollärare. Det fordras nämligen i båda fallen grovt missförhållande i eller utom tjänsten för att entledigande skall kunna ske, och även om domstolsförfarandet kan sägas innebära större garantier i rättssäkerhetshänseende än en prövning genom administrativa myndigheter med regeringsrätten som högsta instans, så synes det utskottet vara en avgörande praktisk omständighet, som måste hållas i sikte vid bedömningen av denna fråga, nämligen att under den period, som förflutit sedan den nuvarande folkskolestadgans tillkomst 1921, endast fem fall förekommit i regeringsrätten, där det gällt avsättning av folkskollärare. Intet sådant fall rörande lärare vid högre kommunal skola har förekommit.

I sitt remissyttrande över skolstyrelseutredningens förslag uttalade Läroverkslärarnas riksförbund att tryggheten i anställningen mindre vore en fråga, som i första hand gällde entledigande, än ett problem om oberoende i ämbetsutövningen och om ett behov för lärarna av att stå fria gentemot de kommunala myndigheterna, vilket uttalande torde innebära, att dessa myndigheter inte borde ha befattning med tillsättningen överhuvudtaget och på det sättet göra lärarna beroende av sig. Men om man nu stannar för det av departementschefen och utskottet förordade tillsättningsförfarandet, synes det inte innebära någon som helst skillnad, i vad gäller den ordinarie lärarens självständiga ställning mot obehörig påverkan från kommunala myndigheter, om tillsättningshandlingen är ett förordnande med den innebörd ett sådant nu har eller om det är en fullmakt.

Utskottet vill slutligen som sin uppfattning uttala, att det från samhällets sida är ett intresse att bereda lärarna en trygg och självständig ställning men att det med hänsyn till deras speciella situation däremot inte kan vara

något intresse att föra dem in under en stel och onyanserad oavsättlighetsregel, som inom andra samhällsområden visat sig vålla olägenheter.

Utskottet övergår så till behandling av propositionen i vad den rör tillsättningen av skolledarer. Förslagen avser tillsättningen av skolchefer (skoldirektörer, förste rektorer och rektorer), rektorer vid enheter av den obligatoriska skolan, vid högre kommunala skolor, vid lokala kommunala yrkesskolor, fristående statliga realskolor samt, i visst avseende, även högre allmänna läroverk.

Vad departementschefen anfört om de grunder, enligt vilka urvalet till skolledarbefattningarna skall ske, finner utskottet riktigt. Särskilt vill utskottet framhålla vikten av att det i praktiken verkligen blir så som departementschefen avsett, nämligen att skolstyrelsens förord tillmätes stor vikt vid tillsättningen av skolledarbefattningarna. Utskottet anser önskvärt, att denna uppfattning kommer till klart uttryck i blivande författningsbestämmelser i ämnet.

Beträffande själva förfarandet har utskottet kunnat ansluta sig till principen att samverkan vid tillsättningen skall ske mellan den lokala styrelsen och överordnad central myndighet. Den samlade erfarenhet och överblick en central skolmyndighet besitter, bör nämligen regelmässigt kunna tillgodogöras vid urvalet av skolledare.

Samma praktiska skäl som i fråga om lärartillsättningen har utskottet vidare funnit tala för att själva tillsättningsbeslutet fattas av en överordnad myndighet och inte av skolstyrelsen. Enligt departementschefens mening skall nämnda överordnade myndighet vid tillsättningen av skoldirektörer under en övergångstid vara Kungl. Maj:t samt vid tillsättningen av förste rektor, rektor, som tillika är skolchef, rektor vid högre kommunal skola och rektor vid fristående statlig realskola, skolöverstyrelsen. Såvitt gäller förste rektor skall tillsättningsbeslut fattas efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning. Då det är fråga om rektor vid kommunal yrkesskola, skall sistnämnda ämbetsverk tillsätta tjänsten. I samtliga fall skall den lokala skolstyrelsen avgiva förord för sökande.

Vissa spörsmål rörande skolledartillsättningen har berörts i väckta motioner. I motionen II: 495 har sålunda hemställts dels att riksdagen måtte uttala, att skoldirektör och förste rektor skall utses på i huvudsak samma sätt som nu sker i fråga om kommunal inspektör och distriktsöverlärare, dels ock att, om riksdagen avvisar detta förslag, riksdagen måtte uttala, att vid tillsättningen av sådan tjänst icke utan synnerliga skäl annan må förordnas än den som av den lokala skolstyrelsen föreslagits.

Senare delen av detta yrkande anser utskottet tillgodosett genom utskottets nyss gjorda uttalande om den betydelse som bör tillmätas skolstyrelsens förord i nu ifrågavarande fall.

Av utskottets ställningstagande till principen för den föreslagna tillsättningsproceduren i enlighet med propositionens förslag följer, att utskottet avstyrker förevarande yrkande i motionen II: 495 i dess förra del, vilket

yrkande har den innebörden att skoldirektör och förste rektor skulle tillsättas av lokal skolstyrelse genom val.

Slutligen har utskottet vid prövningen av frågan om vilken central tillsättningsmyndighet som bör tillsätta skolledare haft att taga ställning dels till ett yrkande i motionerna I: 399 och II: 503 att tillsättning av förste rektorstjänst skall ske genom Kungl. Maj:t i enlighet med de bestämmelser, som kommer att gälla för skoldirektörstjänst, dels ock till yrkandet i motionen II: 502 att alla skolledare skall förordnas av Kungl. Maj:t. I motionerna har hävdats, att samma skäl, som departementschefen anfört till stöd för skoldirektörstillsättning genom Kungl. Maj:t, gäller för tillsättning av förste rektor respektive alla skolledare.

Utskottet får med anledning av dessa yrkanden först framhålla, att departementschefens förslag att skoldirektörstjänster skall tillsättas av Kungl. Maj:t uttryckligen sagts vara en övergångsanordning, motiverad av en önskan att i nuvarande brytningsskede på skolans område lyfta upp tillsättningen av dessa betydelsefulla tjänster över eventuella lokala skolpolitiska motsättningar och tillfälliga gruppintressen. Som ett särskilt skäl för den föreslagna åtgärden har anförts, att skoldirektörstjänsterna, som är starkt administrativt betonade, fordrar en i särskild grad fri bedömning av de sökandes lämplighet.

När det gäller förste rektorsbefattningar är läget enligt utskottets mening inte detsamma. I regel torde det här bli fråga om att utse förste rektor bland skolledarna, som redan finns på orten och vilkas antal kommer att vara mycket begränsat, då skolväsendet i dessa fall sällan företer en rikare differentiering. Övergången till ett enhetligt skolsystem kan därför också väntas ske utan att man har anledning räkna med friktioner i någon större utsträckning. Skulle i något fall meningarna om skolledare bli starkt delade på det lokala planet och inte utjämnas genom skolöverstyrelsens ställningstagande, en situation som alltid kan tänkas uppkomma i utnämningssärenden av denna art, torde ärendet i regel komma under Kungl. Maj:ts prövning besvärsvägen.

De övriga nu aktuella tjänsterna avser ledningen av en enda skolform, varför de av departementschefen anförda skälen för tillsättningen av skoldirektörerna inte i någon utsträckning är för handen i dessa fall.

Den pedagogiska sakkunskap och överblick över personalförhållandena inom skolväsendet, som motiverar central medverkan vid skolledartillsättningarna, finns hos skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. De grundläggande synpunkterna vid tillsättningen av skolledare skall framläggas av skolstyrelsen. Är dessa synpunkter sakligt grundade, bör de, som departementschefen framhållit och utskottet tidigare understrukit, regelmässigt bli avgörande vid tillsättningen. Principen, som utskottet anslutit sig till, är att det lokala ställningstagandets objektivitet skall garanteras genom den centrala pedagogiska sakkunskapens medverkan. Med hänsyn till de särskilda skäl, som i propositionen anförts till stöd för förslaget om

medverkan av en tredje och högsta instans vid tillsättningen av skoldirektörer, biträder utskottet detta förslag såsom en övergångsanordning men finner inte anledning att i vidare mån förorda att skolledare tillsättes av Kungl. Maj:t.

Vad departementschefen i övrigt anfört rörande tillsättningen av skolledare har inte föranlett någon erinran från utskottets sida.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. beträffande tillsättning av lärarbefattningar

a) att riksdagen må — med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionen II: 495, såvitt här är i fråga, och motionen II: 502, såvitt den avser meritvärdering och tjänstgöringsbetyg, ävensom med avslag å motionerna I: 399 och II: 503, såvitt här är i fråga, samt motionerna II: 494 och II: 504 — godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1957 förordade riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av lärarbefattningar av i statsrådsprotokollet angivna slag;

b) att motionen II: 502, såvitt den avser tillsättning medelst fullmakt, icke må föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. beträffande tillsättning av skolledarbefattningar

att riksdagen må — med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 399 och II: 503, II: 495 samt II: 502, samtliga motioner såvitt här är i fråga — godkänna av departementschefen förordade riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av skolledarbefattningar av i ovannämnda statsrådsprotokoll angivna slag.

Stockholm den 3 maj 1957

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Ohlon, Gillström, Näsström, Einar Persson, Birger Andersson, Axel Andersson, Pålsson, Holmqvist, Sunne, Elfving, fröken Ranmark, herrar Mossberger och Arrhén; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Åkerström, Petterson i Degerfors, Thapper, Jansson i Kalix, Persson i Växjö, Staxäng, Svensson i Alingsås, Widén, Blidfors, fröken Karlsson, fröken Vinge, herrar Nelander, Helén och Svensson i Stenkyrka.

Reservationer

1) av herrar *Ohlon, Axel Andersson, Arrhén, Skoglund* i Doverstorp, *Jansson* i Kalix, *Staxäng*, fröken *Karlsson* och herr *Nelander*, vilka ansett att

dels utskottets yttrande från och med det stycke, som på sid. 43 börjar med »Sistnämnda förhållande», till och med det stycke, som på sid. 44 slutar med »under omprövning», bort ersättas med text av följande lydelse:

»Enligt utskottets mening har emellertid såväl skolstyrelseutredningen som departementschefen fäst överdriven vikt vid betydelsen av ett för alla lärarkategorier gemensamt tillsättningsförfarande. Med rätta framhåller departementschefen, att det i och för sig saknar betydelse var tillsättningsbeslutet fattas, blott garantier föreligger för att det blir objektivt riktigt. Utifrån denna uppfattning menar utskottet, att rent praktiska skäl bör bli utslagsgivande vid val av tillsättningsmyndighet och att uniformiteten i förfarandet kan brytas, om det kan visas vara förenat med fördelar att välja olika tillsättningsmyndigheter för olika lärargrupper. Utskottet erinrar i detta sammanhang även om dåvarande chefens för ecklesiastikdepartementet motsvarande uppfattning i propositionen 1950: 133.

Departementschefen har uttalat, att det i synnerhet vid knapp tillgång på lärare är ett för hela skolväsendet och särskilt för skolorna på mindre orter betydande intresse att rätten att samtidigt söka flera tjänster inte är begränsad. Utskottet delar denna uppfattning, men anser att departementschefen inte dragit konsekvensen av sin ståndpunkt fullt ut. Den av departementschefen föreslagna uppflyttningen av tillsättningen från lokal till regional myndighet innebär enligt utskottets mening inte en tillfredsställande lösning av frågan hur man skall kunna tillgodose önskemålet att låta lärarna i läroämnena söka flera samtidigt lediga tjänster och därjämte kunna låta sökande välja bland de tjänster till vilka han är mest meriterad. Samordningen av ansökningar från en och samma sökande till flera långt från varandra belägna länsskolnämnder kan, om den överhuvudtaget är genomförbar, inte ske utan tidsutdräkt och kostnader, som inte har sin motsvarighet i några fördelar av ett enhetligt förfarande. Lägges därtill skolöverstyrelsens långa erfarenhet av lärartillsättningar, den sakkunskap inom olika ämnesområden, som där finns omedelbart tillgänglig, om bedömanden utanför de mera rutinmässiga måste göras, samt de resurser som överstyrelsens merithandlingsarkiv representerar, har enligt utskottets mening så starka skäl anförts till stöd för en tillsättning av lärarna i läroämnena genom skolöverstyrelsens försorg, att utskottet anser sig böra biträda vad i motionerna I: 399 och II: 503 samt — såsom förstahandsyrkande — i motionen II: 504 i detta hänseende föreslagits.»

dels ock utskottets hemställan under I. bort i nedan angiven del ha följande lydelse:

»a) att riksdagen må — i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionen II: 495, såvitt här är i fråga, och motionen II: 502, såvitt denna avser meritvärdering och tjänstgöringsbetyg, ävensom med bifall till motionerna I: 399 och II: 503, såvitt här är i fråga, och motionen II: 504 samt med avslag å motionen II: 494 — godkänna av utskottet förordade riktlinjer för förfarandet vid tillsättning av lärarbefattningar av i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1957 angivna slag;»

2) av herrar *Ohlon, Axel Andersson, Sunne, Arrhén, Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng*, fröken *Karlsson*, fröken *Vinge*, herrar *Nelander* och *Helén*, vilka ansett att

dels utskottets yttrande från och med det stycke, som på sid. 45 börjar med »Då det», till och med det stycke, som på sid. 47 slutar med »vålla olägenheter», bort ersättas med text av följande lydelse:

»Då några formella eller praktiska hinder inte föreligger mot att tillsätta även lärare vid kommunala skolor medelst fullmakt, anser utskottet, att det från de akademiskt utbildade lärarnas sida ofta framförda önskemålet att erhålla fullmakt på ordinarie lärartjänster bör tillmötesgås och att samma trygghet i anställningen bör beredas övriga lärargrupper, som nu är i fråga. Utskottet förordar således, att samtliga ordinarie lärare vid de allmänna läroverken, de högre kommunala skolorna, folkskolan och enhets-skolan (försöksskolorna) från och med den 1 juli 1958 tillsättes medelst fullmakt.»

dels ock utskottets hemställan under I. bort i nedan angiven del ha följande lydelse:

»b) att riksdagen må, med bifall till motionen II: 502, såvitt den avser tillsättning medelst fullmakt, besluta att ordinarie lärare vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, folkskolan och enhets-skolan (försöksskolorna) skall tillsättas genom fullmakt;»

3) av herrar *Ohlon, Axel Andersson, Arrhén, Skoglund* i Doverstorp, *Staxäng*, fröken *Karlsson*, fröken *Vinge*, herrar *Nelander* och *Helén*, vilka ansett att

dels utskottets yttrande från och med det stycke, som på sid. 48 börjar med »När det», till och med det stycke, som på sid. 49 slutar med »Kungl. Maj:t», bort ersättas med text av följande lydelse:

»De skäl departementschefen anfört till stöd för förslaget att skoldirektörerna skall tillsättas av Kungl. Maj:t, anser utskottet i princip även gälla om tillsättningen av förste rektorer, då skillnaden mellan dessa båda skolchefstjänster såsom i motionerna I: 399 och II: 503 framhållits huvudsakligen hänför sig till tjänstgöringsortens storlek. Utskottet finner därför

i likhet med motionärerna, att skoldirektörer och förste rektorer bör tillsättas av Kungl. Maj:t enligt för båda skolledarkategorierna lika bestämmelser.»

dels ock utskottets hemställan under II. bort ha följande lydelse:

»II. *beträffande tillsättning av skolledarbefattningar* att riksdagen må — i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 502 samt med bifall till motionerna I: 399 och II: 503 ävensom med avslag å motionen II: 495, samtliga motioner såvitt här är i fråga — godkänna av utskottet förordade riktlinjer för tillsättning av skolledarbefattningar av angivna slag.»

4) av herr *Arrhén*.